

ANGVSTIA 28, 2024

ANGVSTIA

28

Revista
Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni

Editura ANGVSTIA
Sf. Gheorghe
2024

Redactor șef

ALEXANDRU POPA

Colegiu de redacție

DAN-LUCIAN BUZEA

LUCIAN DAVID

COSMINA-MARCELA OLTEAN

Orice corespondență se va trimite pe adresa:
Please send any mail to the following address:

MUZEUL NAȚIONAL AL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

Sfântu Gheorghe, Str. Gábor Áron nr. 16

520008, jud. Covasna

Telefon/fax: +40 267 314139

e-mail: secretariat@mncr.ro

web: angvstia.mncr.ro

ISSN 2602 – 0653

ISSN-L 1454 – 8275

Cuprins – Table of Contents

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ARHEOLOGIE (*Archaeological studies and researches*)

Valerii KAVRUK, Dan-Lucian BUZEA, PUSKAS József, Dan ȘTEFAN, Maria-Magdalena ȘTEFAN, Radu ZĂGREANU, Raport de cercetare arheologică preventivă în situl arheologic Băile Figa, oraș Beclean, județul Bistrița-Năsăud (*Report on rescue archaeological researches in the archaeological site of Băile Figa, Beclean city, Bistrița-Năsăud county*) 9

József PUSKÁS, Dan-Lucian BUZEA, Florentina MĂRCUȚI, Marius-Mihai CIUTĂ, Iuliana-Elisabeta BARTOK, Cercetările arheologice efectuate în anul 2024 în situl de la Sfântu Gheorghe–Hosszú, județul Covasna. Raport preliminar (*Archaeological research made in 2024 at the Sfântu Gheorghe–Hosszú site, Covasna County. Preliminary report*) 55

Corneliu BELDIMAN, József PUSKÁS, Dan-Lucian BUZEA, Bow and arrow use in the bronze age of the Eastern Transylvania, Romania. A recent discovery from Sântimbru, Harghita county (*Utilizarea arcului și a săgeții în epoca bronzului în estul Transilvaniei, România. O descoperire recentă de la Sântimbru, județul Harghita*) 95

Zsolt VISY, The archaeological excavation in the castellum of Inlăceni/Énlaka in 2024 (*Cercetări arheologice din castrul roman de la Énlaka/Inlăceni în 2024*) 119

STUDII DE ETNOGRAFIE, ISTORIE ȘI MUZEOLOGIE (*Studies in Ethnography, History and Museology*)

Florentina TEACĂ, Oieri covășneni. Ipostaze fotografice, publicistice, literare (*Shepherds from Covasna. Photographic, publicistic and literary aspects*) 131

Cosmina-Marcela OLTEAN, Patrimoniu imobil periclitat. Case tradiționale din nordul județului Harghita (*Endangered immovable heritage. Traditional houses from the north of Harghita county*) 155

Florina BĂNICĂ, Țesăturile de interior în colecția Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni (*The interior fabrics in the collection of the National Museum of the Eastern Carpathians*) 165

Lucian DAVID, Ionuț SEMUC, Aspecte privind alimentația ciobanilor lovișteni (*Some Dietary Customs of the Shepherds from Țara Loviștei*) 179

Florin HERȚEG, Portret de dascăl din a doua jumătate a secolul al XIX-lea: Ioan Bozocanu (1846-1897) (*Portrait of a teacher from the second half of the 19th century: Ioan Bozocanu, 1846-1897*) 193

Ovidiu-Constantin SAVU, Gabriela BULARCA, Livia DOBRESCU, Educație muzeală incluzivă și sprijin social (*Inclusive museum education and social support*) 209

Ioan OPRIȘ, Priorități românești în muzeografia asimetriilor contemporane (*Romanian priorities in the museography of contemporary asymmetries*) 217

CRONICA ACTIVITĂȚILOR MUZEULUI (*Activity report of the museum*)

Cosmina-Marcela OLTEAN, Cronica activității Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni pentru anul 2023 (*The National Museum of Eastern Carpathians Activity Report on 2023*) 225

**Cercetările arheologice efectuate în anul 2024
în situl de la Sfântu Gheorghe–Hosszú, județul Covasna.
Raport preliminar**

***Archaeological research made in 2024
at the Sfântu Gheorghe–Hosszú site, Covasna County.
Preliminary report***

József PUSKÁS¹
Dan-Lucian BUZEA²
Florentina MĂRCUȚI³
Marius-Mihai CIUȚĂ⁴
Iuliana-Elisabeta BARTOK⁵

Cuvinte cheie: neolitic, epoca bronzului târziu, cultura Starčevo-Criș, cultura Gáva, săpături de salvare

Keywords: Neolithic, Late Bronze Age, Starčevo-Criș Culture, Gáva Culture, rescue excavations

ABSTRACT

In 2024 rescue excavations were continued at the Sfântu Gheorghe–Hosszú site, in the northern part of the city. The field works were carried out in two locations, on two inlots situated on the Gaál Sándor street, respectively on the Izvorului street. The research made on the Gaál Sándor street was carried out in five trenches, revealing a total of 18 features. From these, 12 belongs to the Neolithic and six to the Late Bronze Age. Remains of a Neolithic dwelling were identified, built on the surface. The LBA material is mostly composed by pottery, while in Cx 02 a dog or wolf skull was discovered. The Neolithic material belongs to the later phase of the Starčevo-Criș culture, being dated between 5800-5500 cal BC.

During the excavations on the Izvorului street, six pits were uncovered. Two of them are the remains of one or two surface dwelling(s), another is a large pit-house, which contained several pottery fragments and a whole dog or wolf skeleton. Outside the dwellings a circular hearth was identified, built on a river-stone base. According to the inventory of the discovered artefacts, consisting mostly pottery, but animal bones and grinding stones as well, all the pits can be attributed to the Late Bronze Age Gáva culture, dated approximately between 1200 and 850 cal BC.

¹ Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, joska1987@yahoo.com

² Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, buzealuci@yahoo.com

³ arheolog independent, Timișoara, tinamartis2003@yahoo.com

⁴ Universitatea Lucian Blaga, Sibiu, mariusciuta@yahoo.com

⁵ Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, iuliana.bartok@yahoo.com

Introducere

Pe teritoriul municipiului Sfântu Gheorghe sunt cunoscute mai multe puncte cu descoperiri arheologice. Acestea au fost semnalate deja de la finalul secolului 19⁶. Cu evoluția teritorială a orașului și în urma lucrărilor edilitare, numărul descoperirilor a tot crescut⁷.

Cu ocazia unei periegheze efectuate de către Valerii Kavruk în anul 1996, la ieșirea spre Miercurea Ciuc, de-a lungul drumului național DN 12 au fost identificate urmele unei așezări din perioada epocii bronzului târziu, aparținând culturii Gáva⁸. Primele cercetări de salvare au fost întreprinse în anii 2019 și 2020, în trei campanii distincte. În urma acestor lucrări s-a cercetat o suprafață de cca. 9,5 ha, proprietate a Fundației Sapientia, fiind cercetate aproape o mie de complexe de diferite tipuri. Acestea aparțin preponderent epocii bronzului, doar trei fiind din perioade mai recente⁹. Cu prilejul cercetărilor s-a delimitat și extinderea sitului, acesta acoperind o suprafață de peste 90 de ha, suprapunând și noul cartier al orașului dezvoltat în partea nordică. Asupra zonei este instituit un regim de protecție, situl fiind delimitat și inclus în Planul Urbanistic General (PUG), însemnând că orice fel de intervenție necesită cercetări arheologice preventive. În urma acestor cercetări au fost descărcate de sarcină arheologică mai multe parcele pe care urmau să fie construite locuințe. Prima lucrare după cea de pe terenul Fundației Sapientia a fost pe strada Gaál Sándor nr. 9-11, apoi a urmat cea de pe strada Nicolae Moldovan, în anul 2023. La primul imobil s-au descoperit șase complexe de tip gropi, pe când la al doilea nu s-a identificat nici un

complex arheologic¹⁰. Complexele descoperite aparțineau culturii Gáva. Tot în anul 2023, în vecinătatea imobilului menționat, o echipă de la Muzeul Național Secuiesc (MNS) a executat o altă descărcare arheologică. În urma acestor lucrări, sub nivelul Gáva s-a identificat un strat de locuire din perioada neolitică, menționat pentru prima dată în situl respectiv¹¹.

Cercetările au fost continuate în anul 2024 la două imobile, de către o echipă de la Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni (MNCR), Sfântu Gheorghe. Unul era situat pe strada Gaál Sándor, lângă terenul săpat de către echipa MNS, iar celălalt pe strada Izvorului. Articolul de față are ca scop prezentarea rezultatelor acestor cercetări (Fig. 1).

Descrierea cercetărilor de pe strada Gaál Sándor

Strada Gaál Sándor se află în partea nord-estică a orașului Sfântu Gheorghe, perpendicular pe drumul național DN 12 (E 578). Lucrările au fost executate pe o parcelă deocamdată fără număr, acesta fiind localizat la 175 m sud-est de DN 12 și la 15 m sud-vest de imobilul cercetat la numărul 9-11, din 2023.

Perimetrul contractat pentru cercetare arheologică a fost de 250 mp, fiind împărțit în două suprafețe, denumite S.1/2024 și S.2/2024, situate pe două parcele separate (CF nr. 43627 și CF 43628). La aceste suprafețe se adaugă o secțiune magistrală S.3/2024 (fundatie gard din nordul parcelelor cercetate) și două secțiuni mai mici necesare pentru racordarea la utilități de tip apă-canal (Fig. 2):

S.1/2024 (o suprafață de formă neregulată realizată pe amprenta celor două case înșiruite cu o suprafață totală de 117 mp);

S.2/2024 (o suprafață de formă neregulată realizată pe amprenta celor două case înșiruite cu o suprafață totală de 117 mp);

⁶ SzNMÉ 1890, 41-67.

⁷ Vezi de exemplu: Székely 1960, 179, nr. 1; Székely 1970, 311, nr. 18; Székely 1994, 174; László 1999, 171-172.

⁸ Rep-Covasna 1998, 128-129, nr. 24-25.

⁹ Puskás, Buzea 2023,

¹⁰ Puskás, Buzea 2023.

¹¹ Bajusz 2024.

S.3/2024 (fundatie gard nord, cu lăţimea de 0,5 m, cu suprafaţa de 14 mp);

S.4/2024 (şanţ pentru apă-canal la casa 1, cu suprafaţa de 1 mp);

S.5/2024 (şanţ pentru apă-canal la casa 2, cu suprafaţa de 1 mp);

Cercetarea exhaustivă a permis identificarea, continua înregistrare şi investigarea integrală a 18 complexe în suprafeţele cercetate:

- S.1/2024: Cx 01, Cx 02, Cx 03, Cx 04, Cx 05
- S.2/2024: Cx 06, Cx 07, Cx 08, Cx 09, Cx 10, Cx 11, Cx 12, Cx 13, Cx 14, Cx 15, Cx 16
- S.3/2024: Cx 17, Cx 18
- S.4/2024: -
- S.5/2024: -

Stratigrafia zonei cercetate

Stratigrafia zonei cercetate a fost reconstituită după cele observate în S.1/2024 şi S.3/2024, profil sudic (Fig. 3; Fig. 14). În S.3, la capătul vestic s-a săpat un sondaj care a ajuns până la pânza freatică, fiind descoperite straturile de sub sterilul din secţiunile S.1 şi S.2.

Profilul sudic al S.3/2024: pe toată suprafaţa cercetată din zona respectivă, stratigrafia era foarte asemănătoare. Stratul superior de arătură avea grosimea de 15-25 cm (US 1). Sub acest strat era stratul de locuire din perioada epocii bronzului târziu, cultura Gáva (US 2), având grosimea de cca. 40 cm. Sub acesta s-a evidenţiat foarte bine un strat gros de cca. 15-25 cm de inundare/eroziune (?) de culoare galbenă, argilooasă peste care se aşează locuitorii culturii Gáva (US 3). În acest strat erau săpate complexele Cx 17-18 din S.3 (US 6). Stratul negru, cu o grosime de 50-60 cm (US 4) conţinea urme de locuire neolitice, relativ intense. Sub acest strat era stratul steril format din sol galben-cenuşiu, argilos (US 5), în partea inferioară fiind amestecat cu pietriş alb (US 7). Stratul de jos era format din tuf vulcanic (US 8).

- US 1 – strat vegetal;
- US 2 – strat de cultură amestecat cu fragmente de vase, chirpici şi oase aparţinând locuirii Gáva;
- US 3 – strat asemănător sterilului cu pietre (1-4 cm), galben, compact, fără material arheologic;
- US 4 – strat de cultură neolitic Starcevo-Criş, dezvoltat cu urme de pigment ars, chirpic ars, ceramic şi cărbune;
- US 5 – strat steril, cenuşiu-gălbui;
- US 6 – umplutura complexelor, format din sol cenuşiu, amestecat cu resturi arheologice;
- US 7 – strat galben, argilos, amestecat cu pietriş;
- US 8 – strat format din tuf vulcanic.

Descrierea complexelor din S1/2024

Cx 01: În zona central sudică a suprafeţei cercetate a fost identificat un complex circular, o groapă de mari dimensiuni (posibil bordei?). Complexul s-a conturat la cca. -0,50-0,60 m de la nivelul actual de călcare, ca o aglomerare de ceramică, resturi osteologice, fragmente de chirpici şi lemn ars. Acesta a fost săpat în solul steril arheologic (nivel de inundare?) format dintr-un pământ galben argilos-nisipos şi perfora partea superioară a stratului neolitic (Criş), strat format din pământ negru cu resturi de chirpic ars. Având în vedere dimensiunea acestei gropi, precum şi elementele identificate la cercetarea acestui complex, considerăm că Cx 01 reprezintă urmele unui complex de locuit de tip bordei. Bordeiu a fost săpat cu o treaptă pe toată marginea, cu excepţia zonei sudice. Pe marginea gropii bordeiului au fost descoperite 10 gropi mai mici de la parii/ stâlpilor care susţineau o structură de lemn, probabil în elevaţie. Aceste gropi au diametrul cuprins între 14-20 cm. Pe treapta de săpare a bordeiului au mai fost identificate alte două gropi de stâlpi de dimensiuni asemănătoare. Umplutura era formată din pământ negricios, amestecat

cu multă ceramică, câteva pietre și fragmente de oase de animale și de cărbune. Remarcăm prezența unui număr foarte mare de material arheologic descoperit în acest complex. Dimensiuni: diametrul (N-S): 3,1 x 2,95 m, adâncime de la nivelul de săpare: 0,70 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 1,20 m; Diametrul bazei: 180 cm (Fig. 4).

Cx 02: La cca. 280 cm sud-vest de Cx 01 a fost identificat un complex circular, o groapă (posibil menajeră?). Complexul s-a conturat la cca. -0,50-0,60 m de la nivelul actual de călcare, ca o aglomerare de ceramică cu resturi osteologice, fragmente de chirpici și lemn ars. Acesta a fost săpat în solul steril arheologic format dintr-un pământ galben argilos-nisipos și perfora partea superioară a stratului neolitic (Criș), strat format din pământ negru cu resturi de chirpic ars. Umplutura era formată din pământ negricios, amestecat cu multă ceramică, câteva pietre și fragmente de oase de animale și de cărbune. Remarcăm prezența unui număr mare de material arheologic descoperit în acest complex. Pe la mijlocul complexului a fost identificat un craniu de animal (câine sau lup), deus pe lateral și câteva resturi de oase animaliere. Dimensiuni: diametrul (N-S): 1,6 x 1,7 m, adâncime de la nivelul de săpare: 0,60 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 1,10 m (Fig. 5).

Cx 03: În urma documentării profilului sudic al S.1/2024 s-a observat conturul unei gropi cilindrice, cu baza arcuită, care a fost adâncită în stratul de cultură Gáva. În umplutura negricioasă s-au găsit fragmente de ceramică, iar la bază câteva pietre de dimensiuni mai mari. Probabil este vorba de o groapă de stâlp. Dimensiuni: diametrul: 40 cm, adâncime de la nivelul de săpare: 0,50 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 1 m (Fig. 3).

Cx 04: În urma documentării profilului sudic al S.1/2024, în zona vestică s-a observat conturul unei gropi cilindrice, cu

baza arcuită, care a fost săpată în stratul de cultură Gáva. În umplutura negricioasă s-au găsit fragmente de ceramică. Probabil este vorba de o groapă de stâlp. Dimensiuni: diametrul: 70 cm, adâncime de la nivelul de săpare: 0,45 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 1 m (Fig. 3).

Cx 05: În urma cercetării zonei nord-vestice din S.1/2024, pe nivelul sterilului s-a observat un aliniament de gropi de stâlpi care făceau probabil parte dintr-o structură de tip gard/împrejmuire, sau un spațiu casnic delimitat de un gard. Gropile au conturul cilindric cu baza arcuită. Fără materiale arheologice. Dimensiuni variabile: diametrul: 10-15 cm, adâncime de la nivelul de săpare: 0,10-0,15 m, adâncime de -1,5 m de la nivelul actual de călcare (Fig. 2).

Descrierea complexelor din S.2/2024

Cx 06: Complexul a fost identificat în urma decopertării mecanizate, la o adâncime de cca. -0,90-1 m de la nivelul actual de călcare. Într-o primă fază s-a conturat vatra. În urma dezvelirii manuale, s-a identificat o aglomerare de ceramică, chirpici și puține oase de animale răspândite pe o suprafață de cca. 8,6 x 3,8 m. Stratul asociat cu Cx 06, identificat ca o locuință de suprafață, era format din pământ negru, argilos, tasat, foarte asemănător cu restul stratului de cultură observat pe toată suprafața cercetată. Vatra situată la marginea estică, era de formă circulară, cu diametrul de 1 m. Suprafața vetrei era lutuită. Ceramica descoperită aparține exclusiv culturii Criș. Lângă vatră au fost descoperite: un toporaș de piatră, obiecte din lut și mai multe vase ceramice puternic rulate sau păstrate fragmentar (Fig. 9).

Cx 07: În urma documentării profilului estic al S.2/2024, s-a observat conturul unei gropi relativ oval, cu baza arcuită. A fost adâncit din stratul de cultură Criș, în partea inferioară a stratului neolitic, fiind mai timpuriu decât Cx 06. În umplutura

negricioasă s-au găsit puține fragmente de ceramică. O mare parte (jumătatea estică) din acest complex se extinde în zona altei parcele (CF 4339), care a fost cercetată de echipa MNS în anul 2023. Dimensiuni păstrate: 2,30 x 70 cm, adâncime de la nivelul de săpare: 0,60 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 1,60 m (Fig. 10).

Cx 08: În urma documentării profilului vestic al S.2/2024, la sud de Cx 06 (locuința mare neolitică), s-a observat o aglomerare de chirpic cu amprente de nuiete și lemne circulare, pe suprafața de cca. 2 x 3 m. A fost adâncit în stratul de cultură Criș. În umplutura negricioasă s-au găsit câteva fragmente de ceramică. Probabil este vorba de un complex de locuit care se extinde în afara suprafeței afectată de proiectul de construcție (spre vest și sud-vest). Dimensiuni: 3 x 2 m, adâncime de la nivelul de săpare: 0,20 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 1,20 m.

Cx 09: La sud de Cx 06, în urma excavării stratului de cultură Criș, la o adâncime de -1,40-1,50 m a fost observată o groapă de stâlp din care s-a păstrat numai baza, pe o adâncime de cca. 0,30 m. Groapa a fost săpată în steril, cu pereții oblici spre fundul ușor rotunjit, avea umplutură formată din pământ negru, tasat. Fără material arheologic. Dimensiuni: diametrul: 50 x 30 cm (Fig. 11).

Cx 10: Groapa de stâlp a fost descoperită la o adâncime de -1,40-1,50 m, din care s-a păstrat numai baza, pe o adâncime de cca. 0,10 m. Groapa a fost săpată în steril, cu pereții oblici spre fundul plat și avea o umplutură formată din pământ negru, tasat. Fără material arheologic. Dimensiuni: diametrul: 40 x 30 cm (Fig. 11).

Cx 11: Groapa tipică neolitică alungită cu treaptă de ajutor. În groapa de stâlp s-au găsit resturi de chirpic. A fost descoperită la o adâncime de -1,20 m, din care s-a păstrat numai baza, pe o adâncime de cca. 0,30 m. Groapa a fost săpată în stratul de cultură neolitic și steril, cu pereții

oblici spre fundul plat și avea o umplutură formată din pământ negru cu material arheologic format în special din chirpic. Dimensiuni: diametrul maxim: 80 cm; diametrul minim: 50 cm (Fig. 9; Fig. 11).

Cx 12: Groapa tipică neolitică alungită cu treaptă de ajutor. În groapa de stâlp s-au găsit resturi de chirpic. A fost descoperită la o adâncime de -1,20 m, din care s-a păstrat numai baza, pe o adâncime de cca. 0,20 m. Groapa a fost săpată în stratul de cultură neolitic și steril, cu pereții oblici spre fundul plat și avea o umplutură formată din pământ negru cu material arheologic format în special din chirpic. Dimensiuni: diametrul maxim: 70 cm; diametrul minim: 40 cm (Fig. 9; Fig. 11).

Cx 13: Groapa de stâlp descoperită la o adâncime de -1,10 m, din care s-a păstrat numai baza, pe o adâncime de cca. 0,10 m. Groapa a fost săpată în steril, cu pereții oblici spre fundul plat și avea o umplutură formată din pământ negru. Dimensiuni: diametrul: 40 cm (Fig. 9; Fig. 11).

Cx 14: Groapa de stâlp descoperită la o adâncime de -1,10 m, din care s-a păstrat numai baza, pe o adâncime de cca. 0,20 m. Groapa a fost săpată în steril, cu pereții oblici spre fundul plat și avea o umplutură formată din pământ negru. Dimensiuni: diametrul maxim: 40 cm; diametrul minim: 10 cm (Fig. 9; Fig. 11).

Cx 15: Groapa de stâlp descoperită la o adâncime de -1,10 m, din care s-a păstrat numai baza, pe o adâncime de cca. 0,20 m. Groapa a fost săpată în steril, cu pereții oblici spre fundul sferic și avea o umplutură formată din pământ negru. Dimensiuni: diametrul: 40 cm (Fig. 11).

Cx 16: Groapa de stâlp descoperită la o adâncime de -1,10 m, din care s-a păstrat numai baza, pe o adâncime de cca. 0,40 m. Groapa a fost săpată în steril, cu pereții oblici spre fundul sferic și avea o umplutură formată din pământ negru. Dimensiuni: diametrul maxim: 40 cm; diametrul minim: 10 cm (Fig. 11).

Descrierea complexelor din S.3/2024

Cx 17: La circa 12,3 m vest de colțul estic al S.2/2024, a fost identificat un complex de formă circulară, o groapă cu funcție neclară. Complexul s-a conturat la cca. -0,60 m de la nivelul actual de călcare, ca o aglomerare de ceramică, resturi osteologice și puține fragmente de chirpici. Acesta a fost săpat în solul steril arheologic (nivel de inundare?) format dintr-un pământ galben argilos-nisipos și perfora partea superioară a stratului neolitic (Criș), strat format din pământ negru cu resturi de chirpic ars. Umplutura era formată din pământ negricios, amestecat cu multă ceramică, câteva pietre și fragmente de oase de animale și de cărbune. Complexul a fost cercetat numai în zona afectată de proiectul de construcție și se extinde puțin spre sud (estimativ cca. 0,40-0,50 m și spre nord, cca. 2,40-2,60 m – pe domeniul public – actualul drum de acces pe strada Gaál Sándor). Dimensiuni: diametrul (E-V): 3,0 x 0,5 m, adâncime de la nivelul de săpare: 0,60 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 0,90 m (Fig. 2; Fig. 14).

Cx 18: La vest de Cx 17 a fost identificat un complex de formă circulară, o groapă (posibil bordei?). Complexul s-a conturat la cca. -0,60 m de la nivelul actual de călcare, ca o aglomerare de ceramică, resturi osteologice și puține fragmente de chirpici. Acesta a fost săpat în solul steril arheologic (nivel de inundare?) format dintr-un pământ galben argilos-nisipos și perfora partea superioară a stratului neolitic (Criș), strat format din pământ negru cu resturi de chirpic ars. Umplutura era formată din pământ negricios, amestecat cu multă ceramică, câteva pietre și fragmente de oase de animale și de cărbune. Complexul a fost cercetat numai în zona afectată de proiectul de construcție, acesta extinzându-se puțin spre sud (cca. 0,40-0,50 m și spre nord, cca. 3,60-4 m – pe domeniul public – actualul drum de

acces pe strada Gaál Sándor). Dimensiuni: diametrul (E-V): 4,80 x 0,5 m, adâncime de la nivelul de săpare: 0,60 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 1,10 m (Fig. 2; Fig. 14; Fig. 15).

În secțiunile S.4/2024 și S.5/2024 nu au fost descoperite complexe sau materiale arheologice.

Descrierea cercetărilor de pe strada Izvorului

O altă lucrare de descărcare arheologică a fost efectuată la intersecția străzilor Izvorului și Albert Álmós, la cca. 290 m sud-est de drumul DN 12. Perimetrul contractat pentru cercetare arheologică a fost de 227 mp, perimetru împărțit într-o suprafață, o secțiune, respectiv, două case (Fig. 16; Fig. 17):

S.1/2024 (o suprafață de formă neregulată realizată pe amprenta celor două case înșiruite cu o suprafață totală de 194 mp);

S.2/2024 (o secțiune de 0,5 m, realizată în zona fundațiilor pentru gard și utilități);

C.1/2024 (caseta 1 – deschisă în zona estică a șanțului de fundație gard pentru documentarea unui complex de tip vatră de foc, cu suprafața de 4x3 m);

C.2/2024 (caseta 2 – deschisă în zona nord-estică a șanțului de fundație, cu suprafața de 4x3 m) (Fig. 13).

Descrierea complexelor din S.1/2024

Cx 01: Complexul a fost identificat în urma decopertării mecanizate, la o adâncime de cca. -0,50-0,60 m de la nivelul actual de călcare. Într-o primă fază s-a conturat vatra. În urma dezvelirii manuale, s-a identificat o aglomerare de ceramică, chirpici și puține oase de animale, răspândită pe o suprafață de cca. 7,5 x 2,6 m. Stratul asociat cu Cx 01, identificat ca o locuință de suprafață, era format din pământ negru, argilos, tasat, foarte asemănător cu restul stratului de cultură observat pe toată suprafața cercetată. Vatra

situată la marginea vestică era de formă circulară, cu diametrul de 1 m. Suprafața vetrei era lutuită, fiind construită pe un strat de pietre mici. Ceramica descoperită aparține exclusiv culturii Gáva. La marginea sudică a fost identificată o figurină de lut, iar în colțul sud-vestic un fragment de element de construcție decorat cu cercuri canelate (Fig. 18).

Cx 02: La vest de Cx 01 a fost identificată o altă aglomerare de ceramică și chirpic, definită ca o altă locuință de suprafață. Am ales să numerotăm ca alt complex fiindcă între cele două aglomerări s-a observat o dungă lată de cca. 50-60 cm, unde s-au găsit doar câteva fragmente ceramice. Contextul era asemănător cu Cx 01: fragmentele ceramice, de chirpici și fragmentele de oase de animale au fost descoperite într-un strat negru, compact. Limitele vestice și nordice ale complexului nu s-au putut identifica, acestea fiind în afara zonei contractate. Materialul descoperit aparține culturii Gáva. Dimensiunile locuinței: 5,6 x 3 m. Nu excludem ca Cx 01 și Cx 02 să fie parte a aceleiași locuințe (Fig. 18).

Cx 03: La sud de Cx 01, în urma decopertării, la o adâncime de -0,50-0,60 m a fost observată o aglomerare de pietre și câteva fragmente de chirpici. Zona a fost secționată în direcția est-vest. S-a constatat că este vorba de o groapă, probabil de stâlp, din care s-a păstrat numai baza, pe o adâncime de 0,20 m. Complexul săpat în sterilul brun-cenușiu avea umplutură formată din pământ negru, tasat. Dimensiuni: diametrul: 55 cm, adâncime păstrată 0,20 m, adâncime de la nivelul de călcare: 0,64 m (Fig. 22).

Cx 04: Lângă marginea estică a suprafeței cercetate a fost identificat un complex circular, o locuință adâncită (bordei), de mari dimensiuni. S-a cercetat numai jumătatea vestică, restul fiind în afara zonei contractate. Complexul s-a conturat la cca. -0,50-0,60 m de la nivelul actual de călcare, ca o

aglomerare de ceramică și chirpici. Acesta a fost săpat în solul steril de culoare brun-cenușiu, respectiv, în solul galben argilos-nisipos, având baza orizontală. Bordeii a fost săpat cu o treaptă de acces pe toată marginea, cu excepția zonei sudice. Aici au fost observate două trepte, pe care le-am asociat cu intrarea. Umplutura era formată din pământ negricios, amestecat cu multă ceramică, câteva pietre și fragmente de oase de animale și de cărbune. Umplutura bordeiului a fost acoperită de stratul de cultură observat în toată suprafața cercetată (Fig. 18). Pe la mijlocul complexului a fost identificat un schelet de animal (câine sau lup), depus pe lateral (Fig. 19). Chiar lângă schelet, pe partea vestică a fost o piatră, probabil fragment de râșniță. Dimensiuni: diametrul (N-S): 4,8 x 2,45 m, adâncime de la nivelul de săpare: 1,16 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 1,70 m. În zona sudică a complexului, de la -1,70 m adâncime (fundul complexului) s-a săpat un sondaj de verificare și la -1,90 m a fost identificată pânza freatică (Fig. 23; Fig. 24).

Cx 05: În urma documentării complexului Cx 04, în profilul estic s-a observat conturul unei gropi cilindrice, cu baza arcuită. A fost adâncit din stratul de cultură Gáva, în umplutura bordeiului, fiind mai recent decât aceasta. În umplutura negricioasă s-au găsit fragmente de ceramică, iar la bază câteva pietre de dimensiuni mai mari. Probabil este vorba de o groapă de stâlp. Dimensiuni: diametrul: 74 cm, adâncime de la nivelul de săpare: 0,54 m, adâncime de la nivelul actual de călcare: 1,06 m (Fig. 23).

Descrierea complexului din C.1/2024

Cx 06: Complexul a fost identificat în urma săpării șanțului pentru gard și utilități (S.2.). După identificarea complexului a fost deschisă o casetă de 4 x 3 m, denumită Caseta 1 (C.1.). Complexul descoperit este o vatră construită pe un strat

de pietre, refăcută în mai multe etape de funcționare. Vatra avea diametrul de cca. 1 m. Stratul de pietre peste care a fost pusă lutuiala continua spre nord-vest, având forma cifrei "8". O posibilă explicație a formei este că într-o fază incipientă s-a construit o vatră, apoi aceasta a fost mutată cu 1 m spre nord-est. La marginea vetrei s-a observat că lutuiala este netezită oblic în jos, vatra fiind construită fără gardină. Dimensiuni: lungimea stratului de pietre: 2,6 m, lățimea stratului de pietre: 1 m, nivelul de apariție: 0,6 m (Fig. 26).

Discuții

Locuirea neolitică a culturii Starčevo-Criș (5800/5700 și 5600/5500 î. Chr.)

Neoliticul în sud-estul Transilvaniei debutează cu apariția în zonă a culturii *Starčevo-Criș*. Această cultură este răspândită în cea mai mare parte a României, în estul Ungariei (unde este cunoscută sub numele de Körös), în Serbia, în Slavonia orientală, în mare parte a Bosniei-Herțegovina și în nordul Bulgariei. Pe teritoriul României a evoluat pe parcursul a patru faze. În sud-estul Transilvaniei această cultură a pătruns din Moldova în ultima sa fază de evoluție¹². Până în prezent, în sud-estul Transilvaniei au fost descoperite cca. 25 de situri¹³.

Remarcăm faptul că până în prezent, în cadrul sitului Hosszú, numai pe strada Gaál Sándor au fost descoperite complexe cu material arheologic aparținând culturii *Starčevo-Criș*: în S.2/2024 au fost cercetate complexe din perioada respectivă, pe când în nivelul inferior al S.1/2024 s-au descoperit puține fragmente ceramice fără context clar. În total, acestei perioade îi pot fi atribuite 12 complexe.

Complexele sunt de tip gropi, una de provizii (Cx 07), gropi de stâlpi (Cx 09-16) și urmele unei locuințe de suprafață (Cx 06). Locuința a fost o construcție cu planul rectangular, cu dărâmtura răspândită pe o suprafață de cca. 8,6 x 3,8 m, construită pe suprafața solului dintr-o structură alcătuită din stâlpi (s-au păstrat numai câteva gropi de stâlpi Cx 11-14). Pereții au fost construiți probabil din pari acoperiți cu lut. Nu s-au observat urmele unei podele amenajate în prealabil. În jumătatea nordică a locuinței a fost descoperită o vatră de foc (diametrul de 1 m) amenajată pe un "pat" de pietre plate și fragmente ceramice peste care s-a aplicat o lutuială foarte fină. Descoperirea unei asemenea locuințe cu suprafața de cca. 30 mp, confirmă faptul că în această parte a sitului avem o așezare formată din mai multe locuințe de acest fel, pentru că pe parcela din vecinătatea estică (CF 4339) a suprafeței studiate a fost descoperită o locuință de același tip¹⁴. Complexul Cx 08 a fost depistat în colțul sud-vestic al S.2, care a apărut ca o aglomerare de chirpic, probabil fiind colțul unei alte locuințe. Locuințele au analogii în siturile cunoscute și cercetate de-a lungul timpului din sud-estul Transilvaniei, la Leț-Várhegy și Turia-Silozuri.

Materialul arheologic neolitic nu este foarte numeros în raport cu complexele cercetate și este format în special din ceramică, câteva obiecte din piatră și lut ars. Ceramica descoperită în stratul de cultură și din zona locuinței cercetate, se caracterizează prin fragmente de vase modelate cu mâna din pastă semifină sau grosieră, degresată cu nisip și pleavă arsă, la culoare cărămidie, brun-gălbui, brună sau, în unele cazuri, neagră. Arderea este inegală, de multe ori miezul vaselor având o culoare neagră sau brun-închisă, pe când suprafața lor exterioară are o culoare deschisă. S-au identificat forme caracteristi-

¹² Ciută 2000.

¹³ Ciută 1997; Rep-Covasna 1998, 175, Harta 5; Puskás 2013, 167; Puskás 2015, 264.

¹⁴ Bajusz 2024.

ce, cum ar fi: oalele cu corpul bombat, cu gura dreaptă, cilindrică și fundul profilat, ceștile cu corpul semisferic, arcuit și cupele prevăzute cu picior treflat, ușor tronconic, cu decor adâncit pe fund (Fig. 12/1-2). Elementele decorative, deși sunt relativ puține, constau din linii incizate, impresiuni făcute cu unghia, barbotină, butoane, sau motive aplicate în formă de cercuri. Atât formele, cât și decorul prezentat pot fi atribuite cu siguranță culturii Starčevo-Criș, din neoliticul timpuriu. Din masa de chirpici a locuinței au fost descoperite câteva piese deosebite: un toporaș de tip calapod (Fig. 13/1), un pisător din piatră (Fig. 13/3), un fragment de ac și o râșniță de piatră (Fig. 13/2).

Pe baza trăsăturilor ceramicii și, în special, a analogiilor picioarelor de cupă cu picior treflat, întregul material al locuinței cercetate este atribuit unei faze târzii a culturii Starčevo-Criș. Aceste date confirmă cunoștințele noastre cu privire la perioada de evoluție a culturii Starčevo-Criș din sud-estul Transilvaniei, respectiv, că ea evoluează pe parcursul fazelor IIIB-IVA, datat între cca. 5800/5700 și 5600/5500 î. Chr.¹⁵.

Locuirea din perioada culturii Gáva-Holihrad (cca. 1200-850 î. Chr.)

Ocuparea cea mai intensivă a sitului de la Hosszú aparține epocii bronzului târziu. În a doua parte a acestei perioade (cca. 1200-800 î. Chr.), în Transilvania apar influențe vestice din jumătatea nordică a Câmpiei Maghiare, denumită cultura Gáva¹⁶. În această perioadă așezările deschise, situate mai ales pe câmpiile depresiunilor intramontane din sud-estul Transilvaniei, ocupă deseori suprafețe de peste 30 de hectare. Fortificațiile devin spectaculoase, cu imense valuri de pământ și șanțuri defensive, întrerupte de

porți. Stratificarea socială devine mult mai accentuată. Elita războinică este reprezentată de obiecte de prestigiu recuperate mai ales din depozite, depuse ca ofrandă¹⁷. Metalurgia bronzului atinge apogeul, majoritatea uneltelor, podobelor și a armelor, fiind confecționate din acest material.

Urmele de așezare descoperite în timpul cercetărilor preventive din anul 2024 sunt relevante comparativ cu cele din anii anteriori (2019-2023), când majoritatea complexelor au fost reprezentate de gropi de diferite forme și dimensiuni. Dacă în urma cercetărilor arheologice preventive din 2023 de pe strada Gaál Sándor nr. 9-11, echipa de cercetare a MNCR a considerat că această zonă aparține periferiei sitului Hosszú¹⁸, prin rezultatele cercetărilor preventive din 2024, putem afirma că poate fi considerată o zonă cu urme intense de locuire umană activă. În cele două puncte cercetate, s-au identificat în total 12 complexe de diferite tipuri.

În suprafața cercetată pe strada Izvorului au fost identificate complexe de locuit (urme de locuințe de suprafață, vetre de foc cu urme de refacere și un bordei de mari dimensiuni). Locuința de suprafață avea o dimensiune de cca. 8 x 4 m, dacă luăm în considerare că Cx 01 și Cx 02 aparțin aceleiași structuri. Dacă ele sunt două construcții distincte, atunci, probabil avem de-a face cu dimensiuni mai reduse, undeva la 6 x 3 m. Dimensiuni similare au fost determinate pentru locuințele de la Căuaș¹⁹. S-au remarcat și câteva descoperiri excepționale din zona dărâmăturii: o figurină de lut avimorfă (Fig. 19/5), descoperită chiar lângă vatra locuinței, precum și un fragment dintr-o piesă de lut monumentală, decorată cu cercuri concentrice (Fig. 20/1), descoperită în zona sud-vestică a locuinței. Această

¹⁵ Lazarovici 1996, 29–31; Ciută 1997, 15–16; Luca et alii 2011, 14–15.

¹⁶ V. Szabó 2017b, 231–232; V. Szabó, Vácz 2023, 185.

¹⁷ V. Szabó 2017a, 132; V. Szabó 2017b, 231–261.

¹⁸ Puskás, Buzea 2023.

¹⁹ Marta et alii 2021, 349.

piesă este deocamdată unicat pe aria culturii. Pe de altă parte, putem menționa și piesele de os: răzuitor de os plat (coastă de bovină); un vârf cu tăiș transversal și un netezitor fragmentar. Vatra descoperită în Cx 01 s-a păstrat relativ bine. Aceasta era construită pe un pat de pietre, lutuiala circulară având dimensiunea mai redusă. S-a putut observa și o refacere a vetrei. Nu excludem ca vatra respectivă să fie parte a unei alte locuințe de suprafață, pe care însă, nu am reușit să o delimităm din cauza suprafeței reduse cercetate.

Bordeiul delimitat pe strada Izvorului are forma circulară, fiind dezvelit aproximativ jumătate, având diametrul de cca. 4,5 m. Cele două trepte de acces au fost observate pe marginea sudică a complexului. În bordeiul descoperit nu am găsit instalație de foc, aceasta putând să existe în jumătatea nesăpată, sau nu era construită deloc, încălzirea fiind rezolvată prin alte modalități.

Un alt posibil bordei a fost descoperit și pe strada Gaál Sándor (Cx 01), în umplutura căruia s-a descoperit o cantitate semnificativă de ceramică (Fig. 6; Fig. 7; Fig. 8/1-4), fragmente de greutate de lut de formă piramidală, precum și un ac de os și un vas păstrat integral (Fig. 6/6). Complexul de formă circular-ovală avea diametrul de cca. 3 m, fiind descoperite mai multe gropi de stâlpi. Nici aici nu au fost depistate urme de vatră. O altă descoperire interesantă este cea din Cx 02, unde, pe lângă materialul ceramic caracteristic (Fig. 8/5), la mijlocul gropii a fost depus un craniu de carnivor de la un câine sau un lup.

Ceramica caracteristică de tip Gáva este cea de culoare neagră, lucioasă, respectiv, cea neagră la exterior și roșiatică la interior. Formele și calitatea acestora sunt dintre cele mai diverse, de la vase fine, miniaturale, cești, străchini/castroane, vase bitronconice canelate, până la vase borcan și vase de mari dimensiuni, unele

dintr-o pastă grosieră, insuficient de bine frământate și arse. Motivele de decor sunt cele executate prin caneluri, dispuse în ghirlandă, eventual, formate din una sau mai multe linii orizontale sau oblice. Astfel de motive sunt atestate și în campaniile anterioare din situl Hosszú, dar au fost descoperite și în complexele cercetate în cele două campanii din 2024.

Pe baza materialului ceramic putem afirma că descoperirile aparțin perioadei dezvoltate a culturii Gáva. Acesta este sugerat de formele de vase întâlnite în unele așezări considerate clasice, cum este așezarea de la Reci-*Telek* sau Cernat-*Hegyes*²⁰. Lipsa unor elemente cum este barbotina, sau decorul cu piaptănul (*Kammstrich*)²¹ este un alt argument pentru datarea târzie a materialului descoperit în această zonă a sitului.

Concluzii

Cercetările efectuate în ultimii ani (după cele din 2019 și 2020), au adus informații noi cu privire la caracterul sitului Sfântu Gheorghe-*Hosszú*. În primul rând, trebuie menționată existența unei locuiri consistente din perioada neoliticului, nedocumentate până în 2023. Probabil așezarea din perioada respectivă era una mai redusă ca dimensiune, comparativ cu cea din epoca bronzului târziu. Acest aspect poate indica lipsa materialului neolitic în zona terenului Fundației Sapiientia. Locuințele descoperite la o adâncime relativ mare și apropierea de râul Olt sugerează un climat mai uscat, când zona nu era amenințată de inundații. Această tendință de așezare pe zone joase în perioada neoliticului a fost observată și în alte situri din Depresiunea Târgu Secuiesc.

Pentru o mai precisă încadrare cultural-cronologică a locurii neolitice timpurii de la Sfântu Gheorghe-*Hosszú*, este necesar

²⁰ Székely 1966.

²¹ Ciugudean 2011, 72-73, 76.

ră o incursiune în istoricul problematicei. Modul în care s-a conturat imaginea actuală a apariției și evoluției neoliticului timpuriu din Depresiunea Brașovului a fost, în mod evident, determinat de evoluția cercetărilor²². Începând cu cele ale lui Kurt Horedt de la Sfântu Gheorghe–*Bedeháza* (1949-1950), continuând cu cele de la Leț–*Várhegy* ale lui Ion Nestor și ale Eugeniei Zaharia²³ (1955) și cu cele ale lui Székely Zoltán de la Leț, Turia, Cernatul de Sus, Turia de Jos, Zălan²⁴, ale lui A.D. Alexandrescu și I. Pop la Hărman (1965-1966), la care s-au adăugat o serie de semnalări și descoperiri fortuite realizate de-a lungul secolului al XX-lea²⁵.

În încercarea de stabilire a poziției cultural-cronologice, autorii s-au raportat la sistemele existente la momentul publicării lor, un caz relevant fiind cel al realităților de la Leț–*Várhegy* – care joacă rolul unei "stațiuni cheie" pentru acest areal - unde, în urma valorificării rezultatelor săpăturilor de informare stratigrafică (1949, 1955)²⁶, E. Zaharia sesiza trei niveluri aparținând *culturii Criș* (Leț I-III), pe care le paraleliza (potrivit sistemului mai sus amintit al Dragăi Garașanin) după cum urmează: *Leț III = Starčevo III*, *Leț II = Starčevo II*, *Leț I = Starčevo I*. Intenția ei a fost aceea de încadrare cât mai timpurie a descoperirilor²⁷, situație infirmată, ulterior, de mai finele precizări evolutive²⁸.

Pornind de la sistemul de periodizare propus de S. Dimitrievic, N. Vlassa a încercat și o schițare a evoluției interne a complexului cultural, pe baza analizei de-

corului ceramicii pictate. O primă etapă era considerată cea a predominării picturii cu alb pe fond roșu, a doua fază cu motive negre și, mai rar, roșii lineare, o a treia fază cu motivele picturale negre cu aspecte „ghirlandoide” și „spiraloide”, iar în ultimă fază se asista la o degenerare a repertoriului decorativ și chiar la dispariția picturii²⁹.

Anii '70 au însemnat consacrarea în bibliografia de specialitate românească, a sistemului evolutiv cultural-cronologic propus de Vl. Milošević (1949; 1950; 1951), cu adăugirile, îmbunătățirile sau criticile care i-au fost aduse de diferiți autori³⁰, la care s-au adăugat contribuțiile successive propuse de Gheorghe Lazarovici³¹. Conform acestui sistem, primele locuiri ale neoliticului timpuriu în Depresiunea Brașovului aparțin fazei/etapei III B din evoluția complexului cultural. Faza a III-a era văzută ca reprezentând perioada de maximă dezvoltare și înflorire a „marelui complex al neoliticului reprezentat de cultura Starčevo-Criș”. Acum, arealul său cultural se extinde din Transilvania și Oltenia spre Câmpia Română și Moldova. Etapa IIIA, datorită decorului în ghirlande, figurat sub buza vaselor pictate, corespunde cu ceea ce S. Dimitrievic a definit ca fiind *Ghirlandoid*³². În decursul etapei III B (*Spiraloide A* la Dimitrievic), se petrec, din perspectiva autorului, mari transformări în structura neoliticului timpuriu balcano-dunărean, sub influența a două fenomene majore: un fenomen local de difuziune și retardare sau izolare și un altul migratoriu, mult mai pronunțat, numit, în mod generic,

²² Ciută 1997.

²³ Zaharia 1962, 10-12; 1964.

²⁴ Ciută 1997, 10-15.

²⁵ Ciută 1997, 10-15.

²⁶ Székely 1951; Nestor 1957; Zaharia 1962; Zaharia 1964. Vezi și: Vlassa 1966, 42-44; Lazarovici 1984, 50.

²⁷ Zaharia 1962, 10-12; Zaharia 1964.

²⁸ Toate materialele cuprinse în acele prime lucrări (din Transilvania, Moldova și Muntenia) s-au dovedit ulterior a aparține fazelor dezvoltate și târzii ale neoliticului timpuriu: Vlassa 1978; Lazarovici 1969, 22, note 108-111; Lazarovici 1984, 50-53; Ciută 1997, 5-35.

²⁹ Vlassa 1978, 28.

³⁰ Lazarovici 1977, 34 și bibliografia; Lazarovici 1979, 17-19, 23-25; Lazarovici 1984, 49-53. Vezi și: Ciută 2005.

³¹ Lazarovici 1969, 3-30; Lazarovici 1971a, 409-413; Lazarovici 1971b, 31-40; Lazarovici 1977, 31-42; Lazarovici 1979, 17-19, 23-25; Lazarovici 1980; 1984.

³² Lazarovici 1977, 37; 1984, 64-65. Orizontului Starčevo-Criș IIIA din sistemul Gh. Lazarovici îi corespunde faza a II-a din sistemul lui Vl. Milošević (Lazarovici 1977, 77, nota 118).

„*chalcoliticul balcano-anatolian*” (CBA), insuficient de clar definit însă³³. Acesta din urmă, un „impuls”, de sorginte sudică, se caracterizează, la rândul lui, pe de o parte printr-o ceramică neagră, puternic lustruită, prin specia „*blacktopped*” și ceramica cenușie de fază Vinča A1, în zona de confluență a Dunării cu marile râuri Sava, Drava, Tisa și Morava, iar pe de altă parte, prin formarea - fără a se specifica precis dacă în urma unui fenomen de migrație sau difuziune culturală - unor *grupe de sinteză cu ceramică pictată policromă* sesizate la Cârcea-Viaduct, Leț-Várhegy (I-III) și Trestiana în Moldova³⁴. Sub presiunea acestor „fenomene”, unele dintre comunitățile Starčevo-Criș populează zonele de la extremitățile ariei: nord-vestul Transilvaniei și Moldova în România, Alföld și Transdanubia în Ungaria, Basarabia, în vreme ce altele, aflate mai aproape de focarul vinčian (Banat), își încetează treptat evoluția³⁵. Practic, asistăm, în concepția autorului, la primul impuls de „*tip Vinča*” în cadrul zonelor nord-dunărene. Pe baza studiului ceramicii policrome s-au făcut analogii cu zonele sud-balcanice, grecești și chiar cu Orientul³⁶.

Deși au existat opinii care ar fi înclinat spre o posibilă încadrare mai timpurie a primului nivel de locuire de la Leț-Várhegy, în etapa IIIA³⁷, în stadiul actual al cercetărilor, părerea unanimă a specialiștilor este totuși aceea că ea aparține etapei IIIB³⁸. Căile de pătrundere în depresiune sunt văzute, ipotetic, ca fiind Culoarul Rucăr-Bran, ca trecere dinspre Muntenia și Oltenia, sau Culoarul Șercaia-Vlădeni, cu varianta Cheilor Vârghișului, în cazul unei penetrări dinspre vestul și sudul Transilva-

niei. Este un interval în care legăturile cu Moldova sunt extrem de puternice, majoritatea așezărilor dezvoltate pe cursurile de ape de pe versanții estici ai Carpaților Orientali, dovedind comunicarea cu cele din Depresiunea Brașovului³⁹.

Factura ceramicii de la Sfântu Gheorghe-Hosszú, de excelentă calitate, formele - în special picioarele de cupă cu varianta cvarilobată (Fig. 12/1-2), dar și vasul globular cu gât și toarte perforate vertical (Fig. 12/4-5) pledează pentru încadrarea locuirii de la Sfântu Gheorghe-Hosszú în această etapă, IIIB, cu posibilitatea pivotării spre etapa IVA, în urma analizei integrale a materialului ceramic, respectiv, în urma extinderii cercetărilor.

Prin poziția sa în cadrul morfologic al arealului dominat de râul Olt, așezarea neolitică timpurie de la Sfântu-Gheorghe-Hosszú se dovedește a fi vecină și, cel puțin parțial contemporană, cu cea de la Sfântu Gheorghe-Bedeháza, aflată pe malul opus al Oltului.

În lumina cercetărilor mai recente, prin documentarea unor noi grupuri de sinteză cu ceramică policromă, în Muntenia, la Măgura-Buduiasca⁴⁰ și pe valea Mureșului Mijlociu, la Limba-Oarda de Jos⁴¹, acest fenomen caracterizat prin tehnologia superioară a ceramicii pictate policrom, pare să fie mai degrabă unul puternic migratoriu, dinamic, pe spații ample.

O altă noutate a cercetărilor ține de perioada bronzului târziu. Pe când în zona terenului Fundației Sapienția nu au fost descoperite urme clare de locuințe, cercetările recente au confirmat existența acestora, ele fiind de diferite tipuri, de suprafață (locuințe) și adâncite (bordeie). În zona străzii Izvorului cele două tipuri au fost descoperite unul lângă celălalt, dar probabil, nu au fost folosite concomitent. Descoperirea unor artefacte de-

³³ Lazarovici 1977, 38-39; 1984, 66.

³⁴ Lazarovici 1979, 47-49; Lazarovici 1984, 66.

³⁵ Lazarovici 1984, 67.

³⁶ Lazarovici 1977, 37-40; Lazarovici 1979, 48-49; Lazarovici 1984, 68.

³⁷ Ipoteză neexclusă nici de Gh. Lazarovici la un moment dat - Lazarovici 1979, 60. Tab. 6; Lazarovici 1984, 64; Ciută 1997, 15-16.

³⁸ Lazarovici 1984, 50-51, 66-67; Ciută 1997, 15-16.

³⁹ Lazarovici 1984, 50-60; Cotiugă 2000, 131-156.

⁴⁰ Mirea 2005.

⁴¹ Ciută, Tudorie 2024.

osebite, cum ar fi figurina zoomorfă sau fragmentul monumental decorat poate să sugereze o funcționalitate specială a locuinței săpate. Scheletul de animal (câine sau lup) așezat aproximativ în centru, precum și craniul descoperit în Cx 02 din strada Gaál Sándor sugerează o depunere rituală, probabil rezultatul unei activități specifice, greu de reconstituit în prezent. Frecvența acestor animale în anumite situri, poziții și complexe, sugerează o practică bine definită în perioada respectivă, de multe ori animalele fiind sacrificate⁴².

Cercetările arheologice preventive din zona sitului Sfântu Gheorghe–Hosszú,

precum și cele din cadrul unor proiecte de diagnostic și supraveghere arheologică, au avut ca rezultat delimitarea nordică și estică a sitului. Pe baza acestor date, putem afirma că locuințele descoperite pe strada Izvorului erau grupate una lângă alta, la care se adaugă și prezența vetrelor de foc. Este posibil ca acest spațiu de locuit să se extindă pe o rază de cca. 40-50 m.

Având în vedere faptul că zona aceasta (Strada Izvorului, Gaál Sándor, N. Moldovan, etc.) este una în plin proces de dezvoltare urbană, viitoarele cercetări arheologice preventive vor confirma sau nu, ipotezele mai sus menționate.

Bibliografie / Bibliography

Bajusz M. 2024. Raport de cercetare arheologică preventivă. Sfântu Gheorghe–Hosszú, C. F. 4339.

Bălășescu A., Ailincăi S.-C. 2020. The deposition of dogs (*Canis familiaris*) at Satu Nou–Valea lui Voicu (Babadag culture), *Materiale și Cercetări Arheologice. Serie Nouă* XVI: 57-85.

Ciugudean H. 2011, Periodizarea culturii Gáva în Transilvania în lumina noilor cercetări, *Apulum* XLVI-II/2: 69-102.

Ciută M.-M. 1997. Contribuții la repertoriul arheologic al neoliticului timpuriu în Depresiunea Brașovului, *Apulum* 34: 5–35.

Ciută M.-M. 2000. Contribuții la cunoașterea celui mai vechi orizont al neoliticului timpuriu din România. Cultura Precriș, *Apulum* 37, 1: 5-101.

Ciută M.-M. 2002, O locuință neolitică timpurie descoperită în situl de la Limba-Bordane, *Apulum* 39: 3-33.

Ciută M.-M. 2005. Începuturile neoliticului timpuriu în Transilvania intracarpatică, Alba Iulia.

Ciută M.-M., Tudorie, A. 2024. New data on the cultural horizon of early neolithic polychrome pottery in Transilvania. The 432a Complex from the Limba-Oarda de jos- Site (Alba County), *Journal of Ancient History and Archaeology* 11-4: in press.

Cotiugă V. 2000. La civilisation Starčevo-Criș à l'Est des Carpates et ses rapports culturels et chronologiques avec l'espace intracarpatic, *Studia Antiqua et Archaeologica* VII: 131-156.

Horedt K. 1956. Așezarea de la Sf. Gheorghe-Bede-haza, *Materiale* II: 7-39.

Lazarovici Gh. 1969. Cultura Starčevo-Criș în Banat, *Acta Musei Napocensis* VI: 3-30.

Lazarovici Gh. 1971a. Faza a IV-a a culturii Starčevo-Criș în Banat, *Acta Musei Napocensis* VIII: 409-413.

Lazarovici Gh. 1971b. Difuziunea unor civilizații neolitice în regiunea Dunării de Jos, *Pontica* 4: 31-40.

Lazarovici Gh. 1977. Gornea-Preistorie. *Caiete Banatica* V.

Lazarovici Gh. 1979. Neoliticul Banatului. *Bibliotheca Musei Napocensis* IV: Cluj-Napoca.

Lazarovici Gh. 1980. Câteva probleme privind sfârșitul neoliticului timpuriu din nord-vestul României, *Acta Musei Napocensis* XVII: 13-29.

Lazarovici Gh. 1984. Neoliticul timpuriu în România, *Acta Musei Porolissensis* VIII: 49-104.

Lazarovici Gh. 1996. Din istoria străveche a Carpaților Răsăriteni, *Angustia* 1: 27–49.

Lazarovici Gh., Székely, Z. 1995. Sfârșitul neoliticului timpuriu în sud-estul Transilvaniei, *Cumidava* XV-XIX: 5-11.

⁴² Bălășescu, Ailincăi 2020, 75-79.

László A. 1999. A gávai kultúra települése Sepsiszentgyörgy határában (Előzetes jelentés az 1998. évi próbaásatásról), *Acta 1998/1*: 171-172.

Luca S. A., Suci C. I., Dumitrescu-Chioar F. 2011. Starčevo-Criș culture in Western part of Romania Transylvania, Banat, Crișana, Maramureș, Oltenia and Western Muntenia: repository, distribution map, state of research and chronology, in: S. A. Luca, C. Suci (eds.), *The first Neolithic sites in Central/South-east European transect. Volume II. Early Neolithic (Starčevo-Criș) sites on the territory of Romania*, Kraków: 7-17.

Marta L., Kienlin T. L., Rung E. 2021. Late Bronze Age Settlement in the Ier Valley: The Large Fortified Site of Căuaș-Sighetiu in Context, in: Kienlin T. L., Găvan A. (eds.), *Bronze Age Tell Settlements in North-Western Romania. Current Approaches and Recent Investigation*, Universitätsforschungen zur Prähistorisches Archäologie 364: 339-380.

Mirea P. 2005. Considerații asupra locuirii Starčevo-Criș din sud-vestul Munteniei, *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos XXII*: 37-51.

Nestor I., 1957. Raport despre sondajele de la Leț-Vârhegy, *Materiale și Cercetări Arheologice III*: 59-63.

Puskás J. 2013. Adatok Kovászna megye régészeti repertóriumához I., *Acta Siculica 2012-2013*: 155-206.

Puskás J. 2015. Contribuții la repertoriul arheologic al județului Covasna (III), *Materiale și Cercetări Arheologice. Serie Nouă XI*: 257-290.

Puskás J., Buzea D.-L. 2023. Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice din anul 2023 executate în situl Sfântu Gheorghe-Arcuș-Hosszú, *Angustia 27*: 57-82.

RepCov 1998, Cavruc V. (ed.). 1998. Repertoriul Arheologic al Județului Covasna, *Seria Monografii Arheologice I*. Sfântu Gheorghe.

V. Szabó G. 2017a. Hoards and Fortifications: New Observations on the Structure and Function of Eastern Hungarian Late Bronze Age and Early Iron Age High-Altitude Fortified settlements. in: Heeb B. S., Szentmiklosi A., Krause R., Wemhoff M. (eds.) *Fortifications: The Rise And Fall Of Defended Sites In*

Late Bronze And Early Iron Age Of South-East Europe. International Conference in Timișoara, Romania from November 11th to 13th: 107-134.

V. Szabó G. 2017b. A Gáva kerámiastílus kora. Az Alföld a hajdúböszörményi szitulák földbekerülésének időszakában, in: V. Szabó, M. Bálint, G. Váczi (eds.), *A második hajdúböszörményi szitula és kapcsolatrendszer / The second situla of Hajdúböszörmény and its relations. (Studia Oppidorum Haidonicalium XIII)*: 231-278

V. Szabó G., Váczi G. 2017b. Pre-Gáva, Proto-Gáva, Gáva. The Great Hungarian Plain during the HaA and HaB periods (13-9th centuries B.C.), in: Bălărie, A., Heeb, B., Metzner-Nebelsick, C., Nebelsick, L. (eds.), *Local Traditions, Culture Contact or Migration? The Pottery of Cruceni-Belegiš-Gáva Type as a Cultural Marker in Southeast Europe during the Late Bronze Age*, Cluj-Napoca: 185-233.

Székely Z. 1951. Săpăturile din 1949 la Leț-Varhegiu (Treiscaune), *Materiale și Cercetări Arheologice I*, (anexă): 3-19.

Székely Z. 1960. Săpăturile executate de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe (Reg. Autonomă Maghiară), *Materiale și Cercetări Arheologice VII*: 179-190.

Székely Z. 1966. Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei, Brașov.

Székely Z. 1970. Săpăturile executate de Muzeul din Sf. Gheorghe (1959-1966), *Materiale și Cercetări Arheologice IX*: 297-315.

Székely Zs. 1994. Le début de l'âge du fer dans le sud-est de la Transylvanie, *Acta Musei Napocensis 31*: 173-178.

SzNMÉ. 1890. A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője I: Sfântu Gheorghe.

Vlassa N. 1978. Considerații asupra neoliticului timpuriu din România, *Marisia VIII*: 25-34.

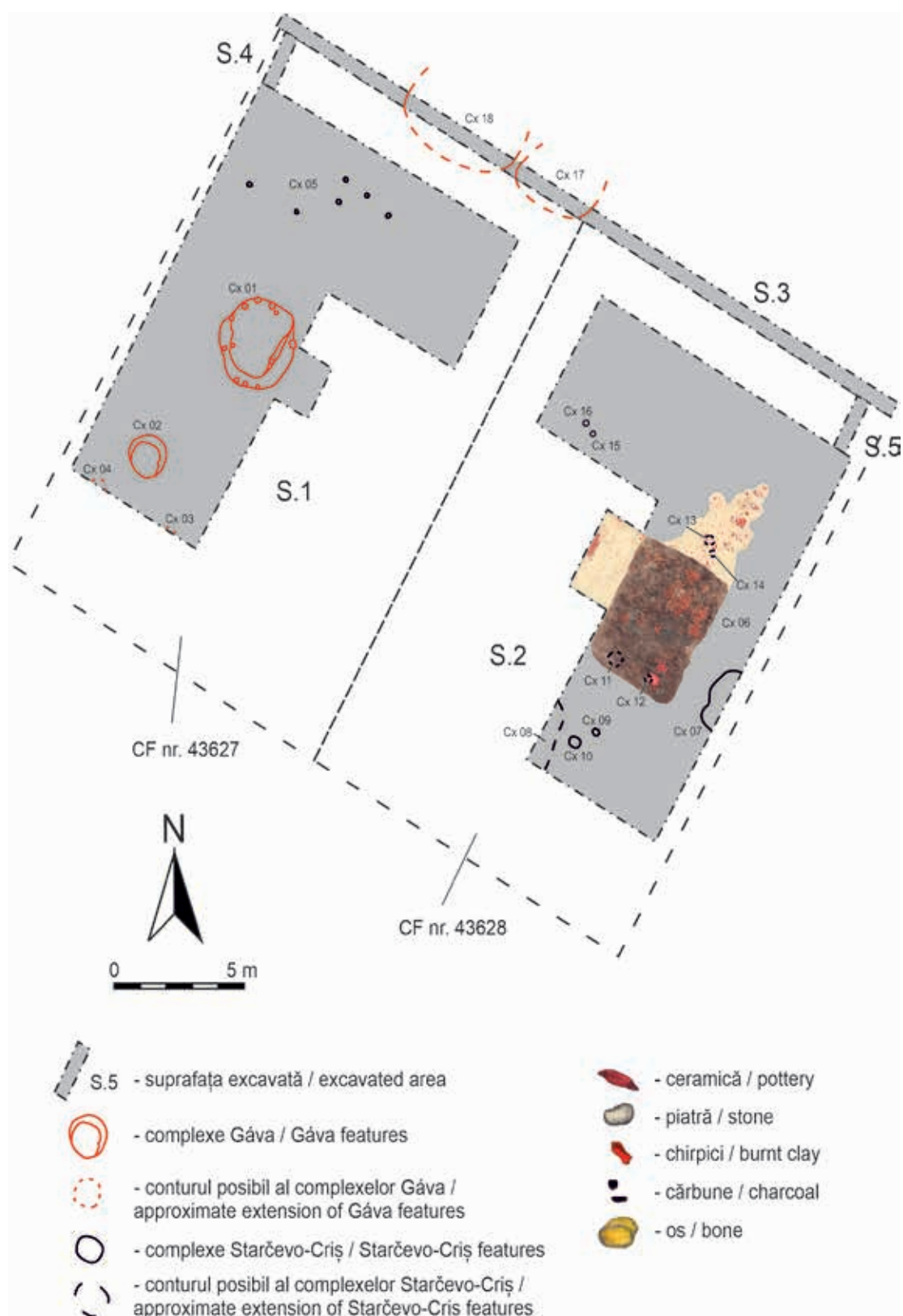
Zaharia E. 1962. Considérations sur la civilisation de Criș a la lumière des sondages de Leț, *Dacia NS VI*: 5-51.

Zaharia E. 1964. Considerații despre cultura Criș pe baza sondajelor de la Leț, *Studii și Cercetări de Istorie Veche 15/1*: 19-44.

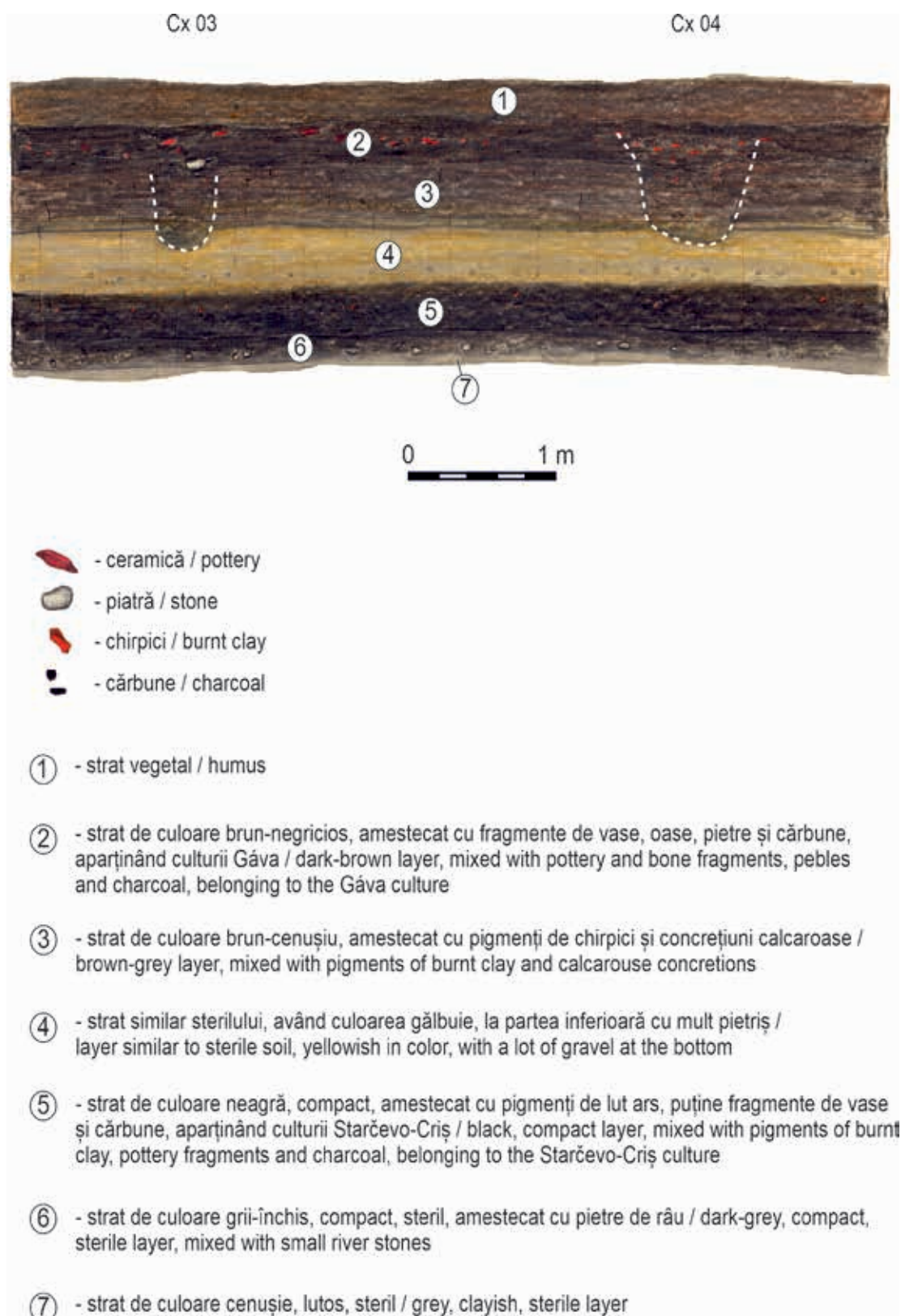

Fig. 1 Amplasarea sitului de la Sfântu Gheorghe–Hosszú, cu cercuri fiind marcate locul săpăturilor din anul 2024.

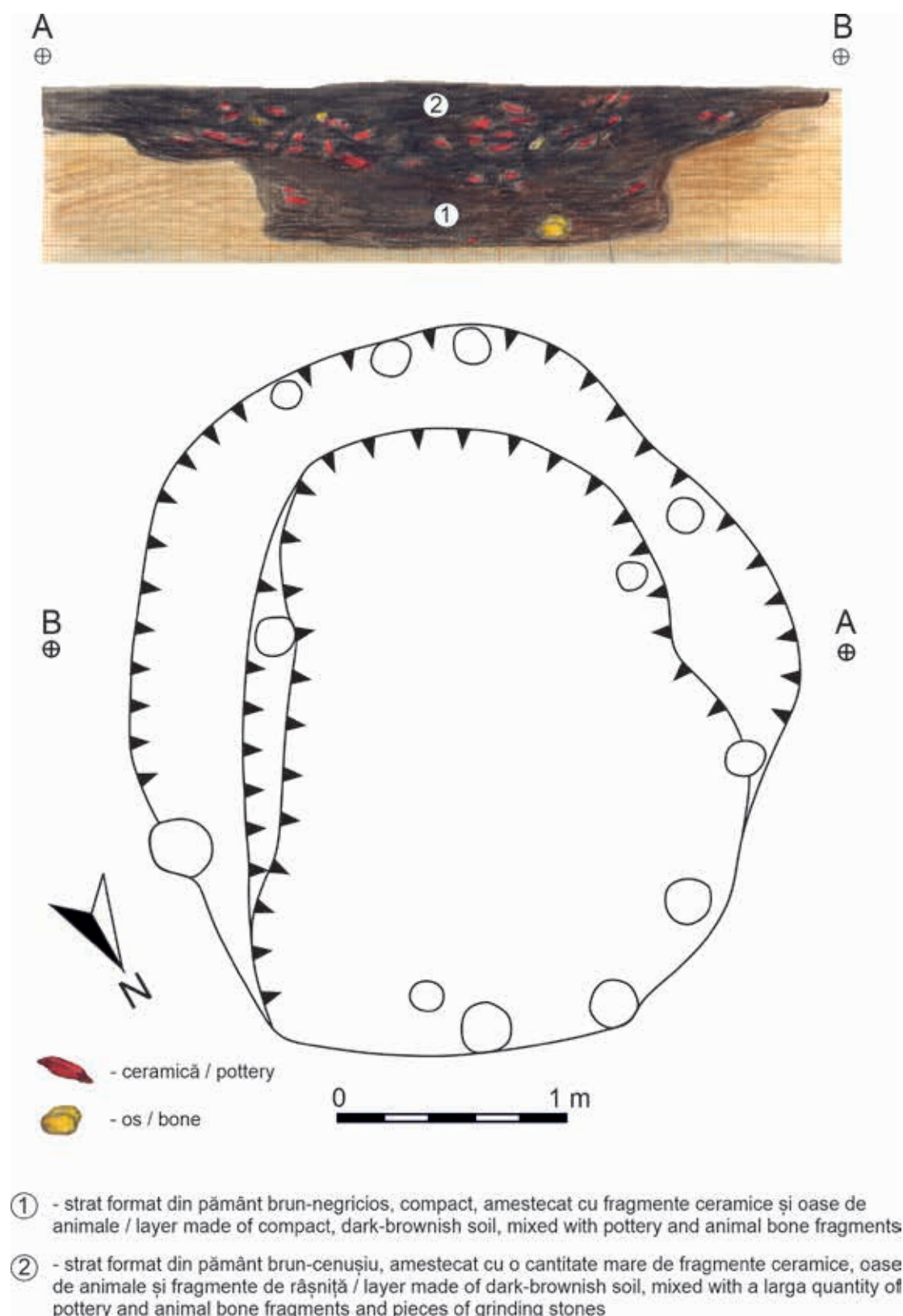
Fig. 1 Location of the site from Sfântu Gheorghe–Hosszú, with circles marking the site of the 2024 excavations.

Fig. 2 Planul săpăturilor executate în anul 2024 de pe strada Gaál Sándor.
Fig. 2 The plan of the excavations carried out in 2024 on Gaál Sándor Street.

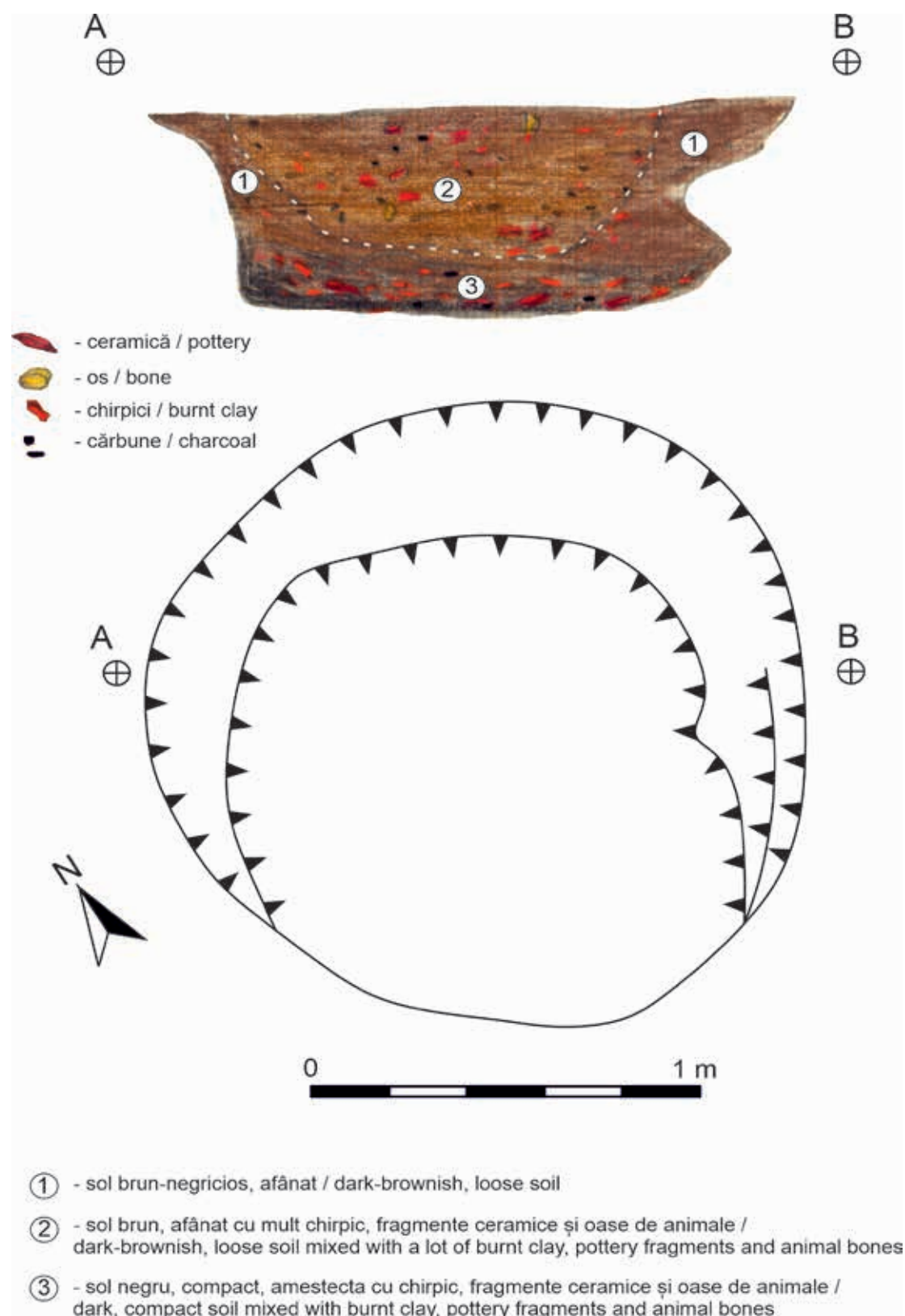

Fig. 3 Profilul sudic al S. 1. de pe strada Gaál Sándor.
Fig. 3 The southern profile of S. 1. from Gaál Sándor Street.

Fig. 4 Complexul Cx 01 dezvelit în S. 1. de pe strada Gaál Sándor.

Fig. 4 Feature Cx 01 complex unveiled in S. 1. on Gaál Sándor Street.

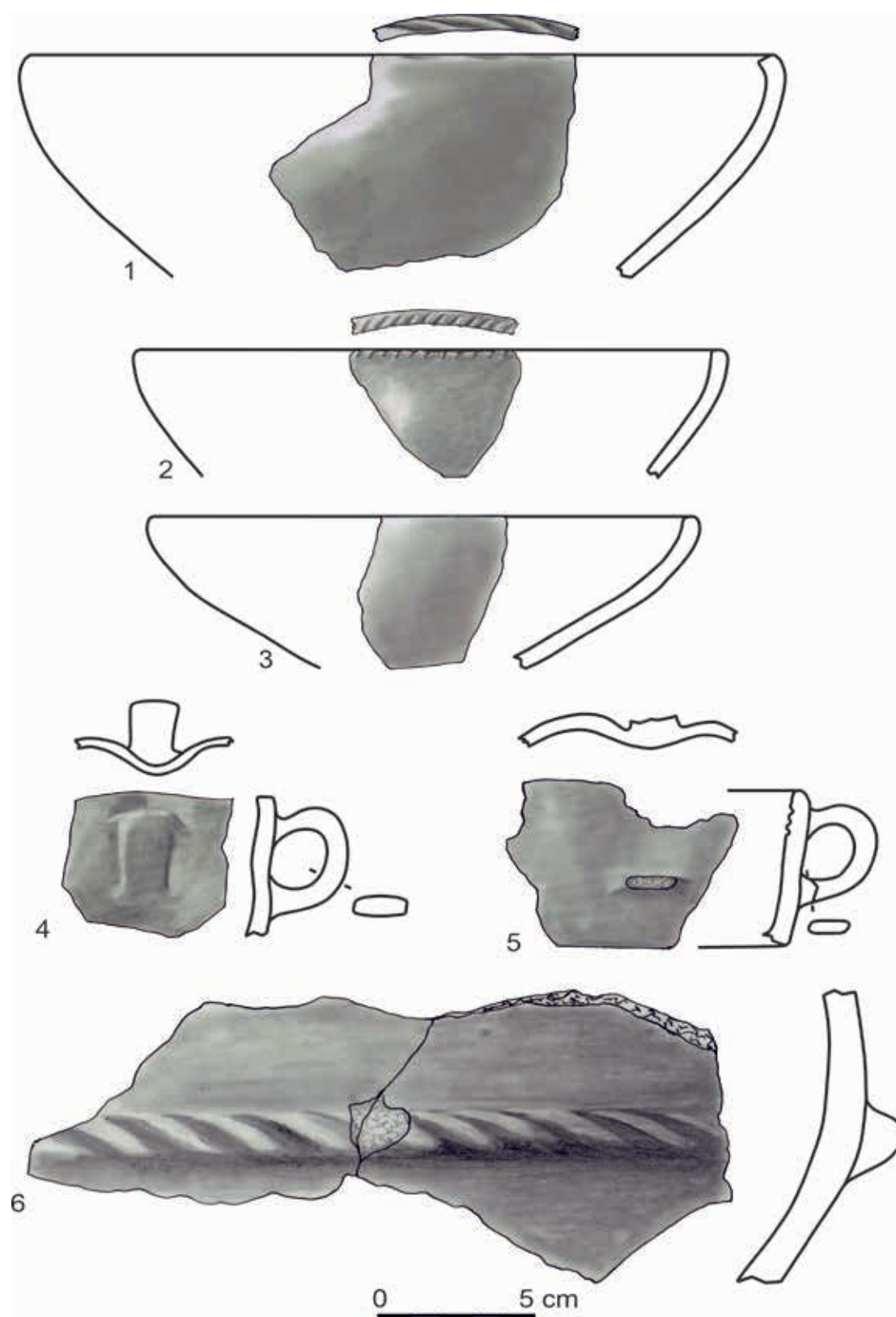

Fig. 5 Complexul Cx 02 dezvelit în S. 1. de pe strada Gaál Sándor.

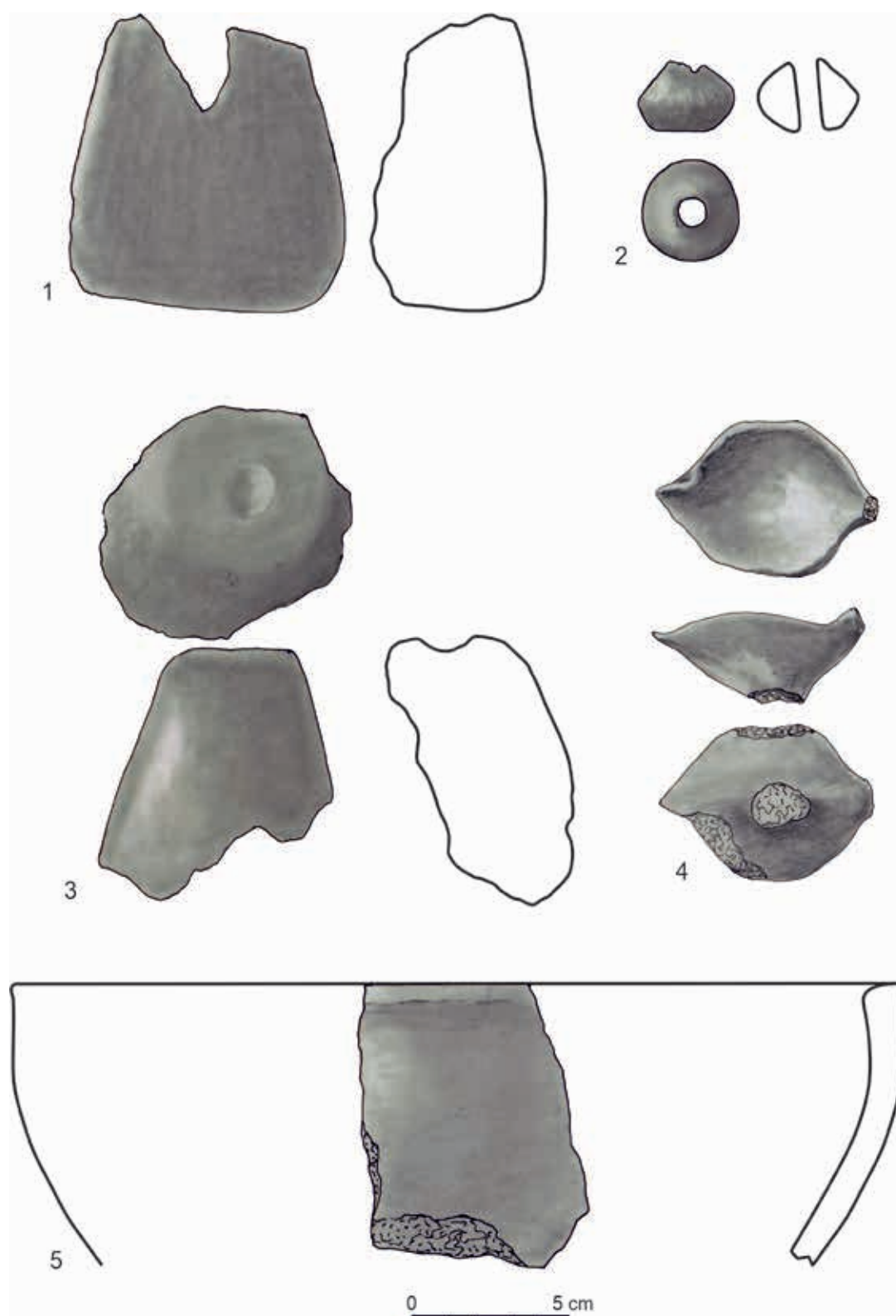
Fig. 5 Feature Cx 02 complex unveiled in S. 1. on Gaál Sándor Street.

Fig. 6 Ceramica din complexul Cx 01 dezvelit în S. 1. de pe strada Gaál Sándor.
Fig. 6 Ceramics from feature Cx 01 uncovered in S. 1. on Gaál Sándor Street.

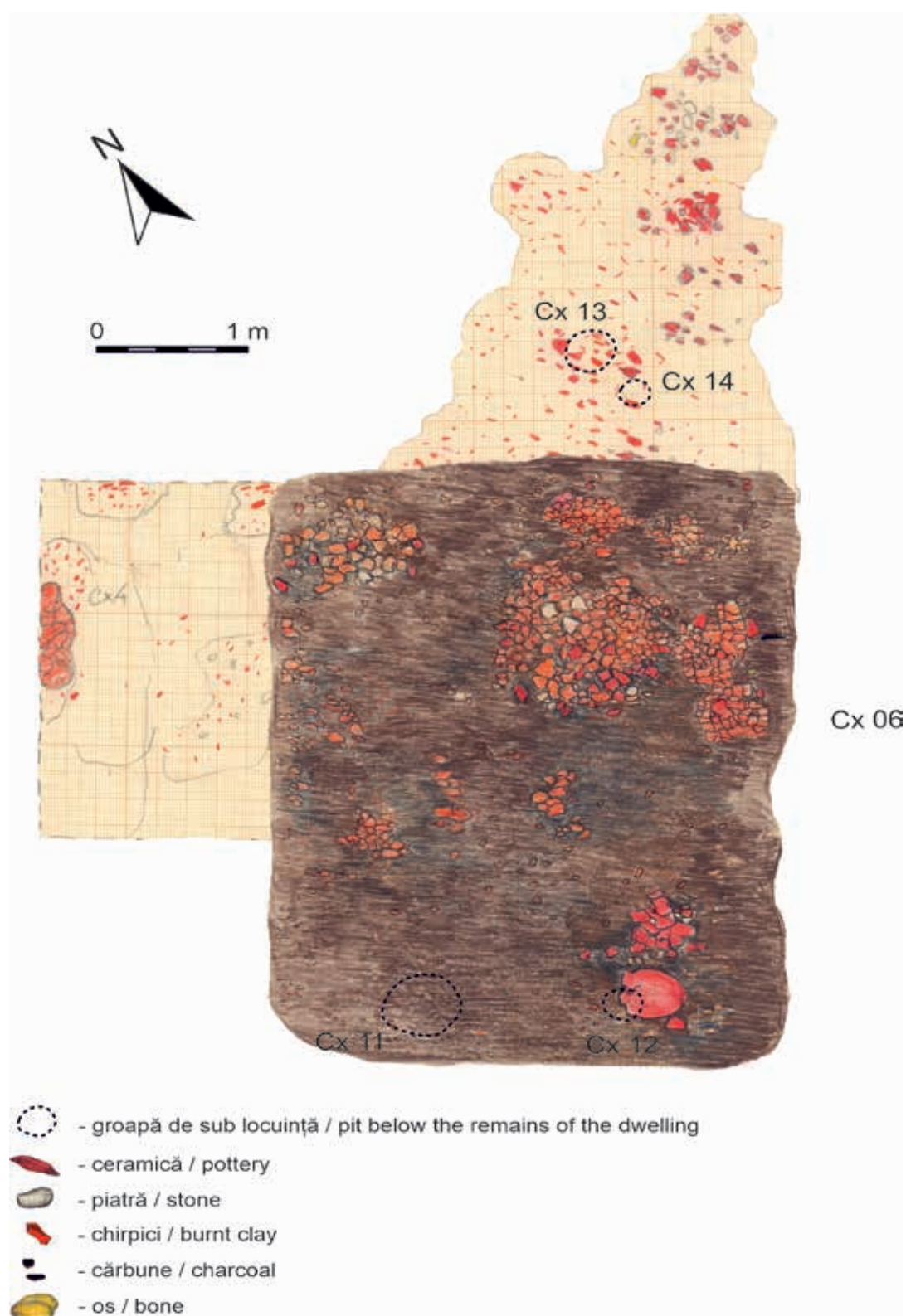

Fig. 7 Ceramica din complexul Cx 01 dezvelit în S. 1. de pe strada Gaál Sándor
Fig. 7 Ceramics from feature Cx 01 uncovered in S. 1. on Gaál Sándor Street.

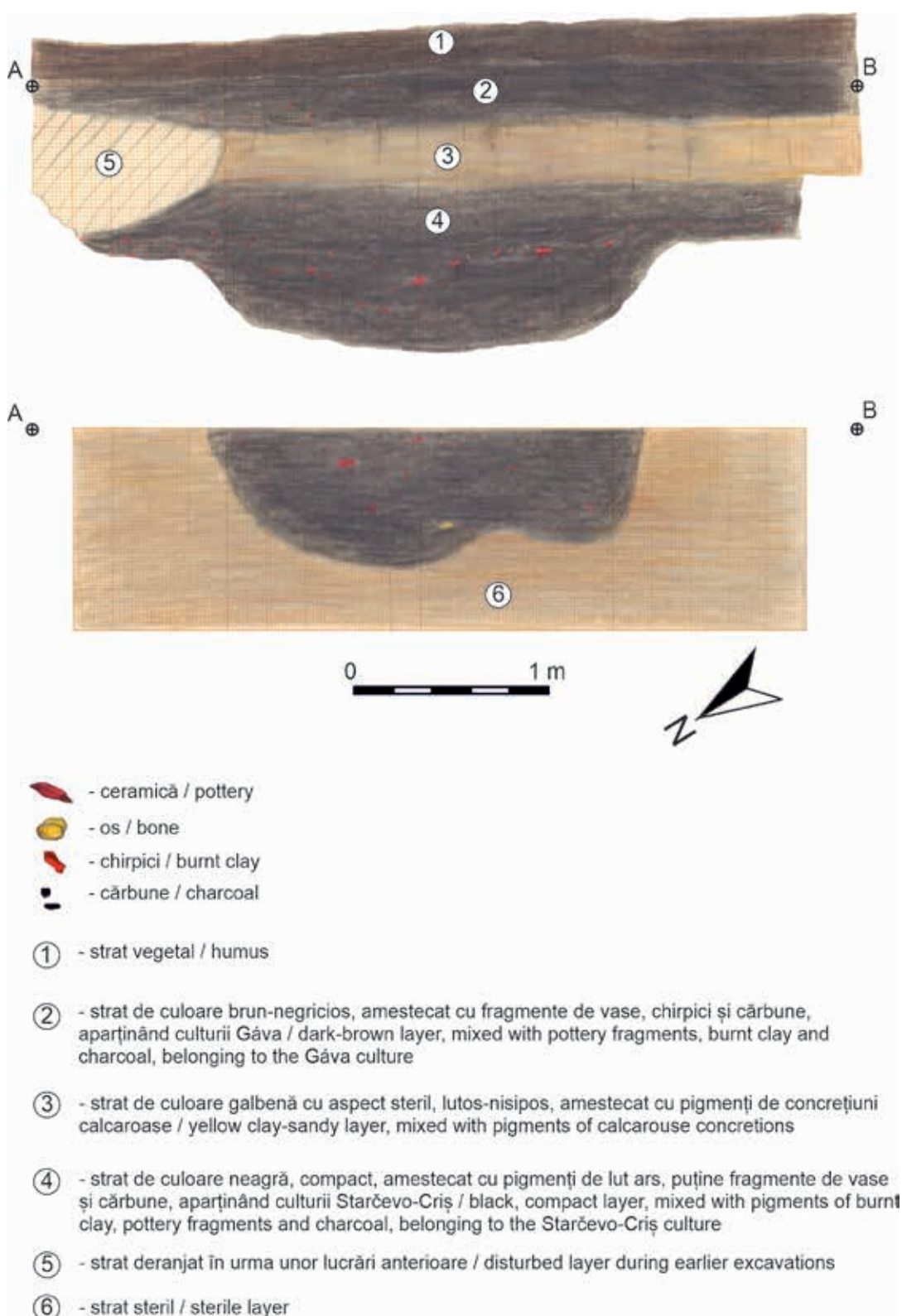

Fig. 8 Ceramica din complexul Cx 01 (1-4), respectiv Cx 02 (5), dezvelite în S. 1. de pe strada Gaál Sándor.

Fig. 8 Ceramics from the feature Cx 01 (1-4), respectively Cx 02 (5), revealed in S. 1. from Gaál Sándor Street.

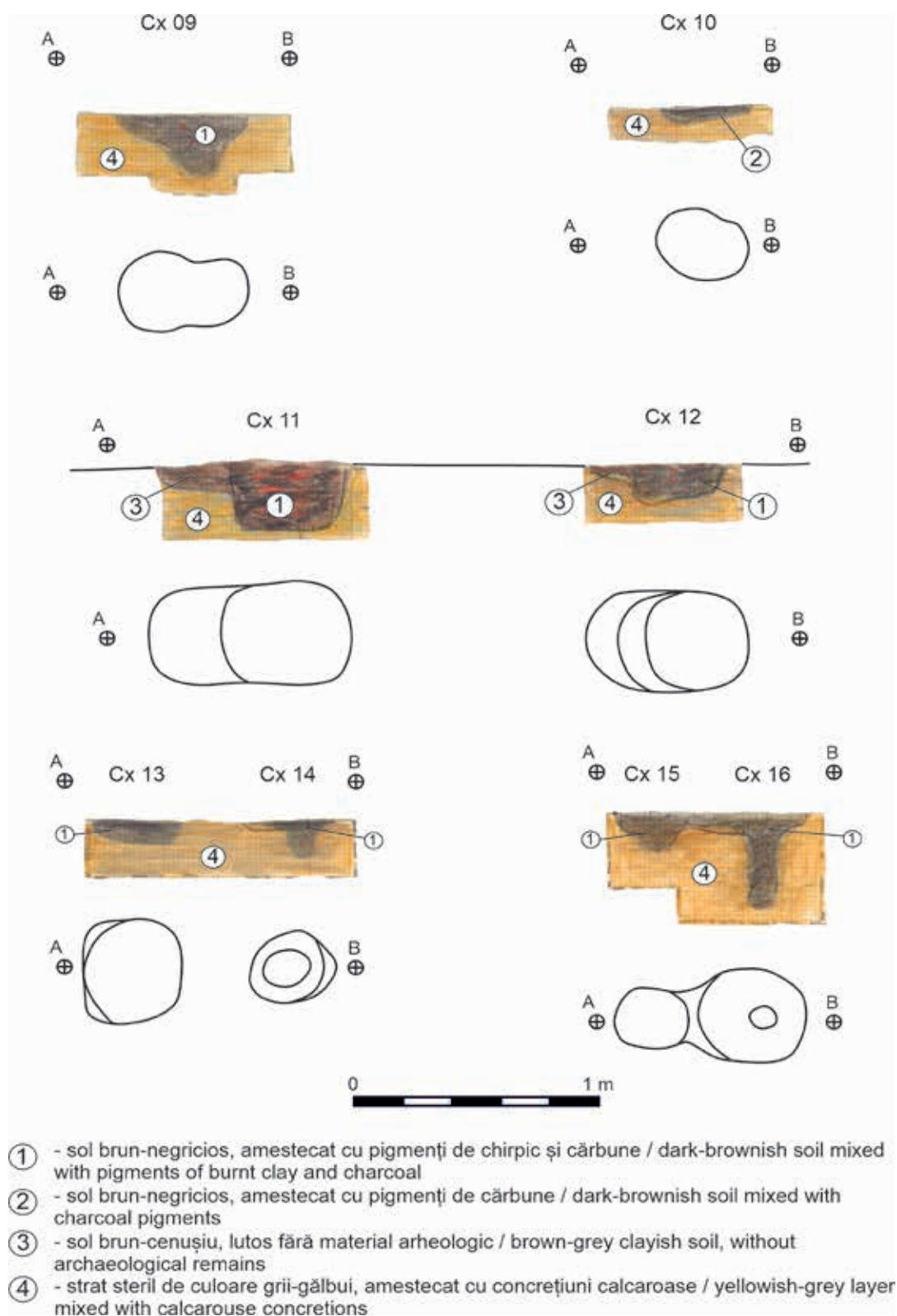

Fig. 9 Complexul Cx 06 dezvelit în S. 2. de pe strada Gaál Sándor.
Fig. 9 Feature Cx 06 unveiled in S. 2. on Gaál Sándor Street.

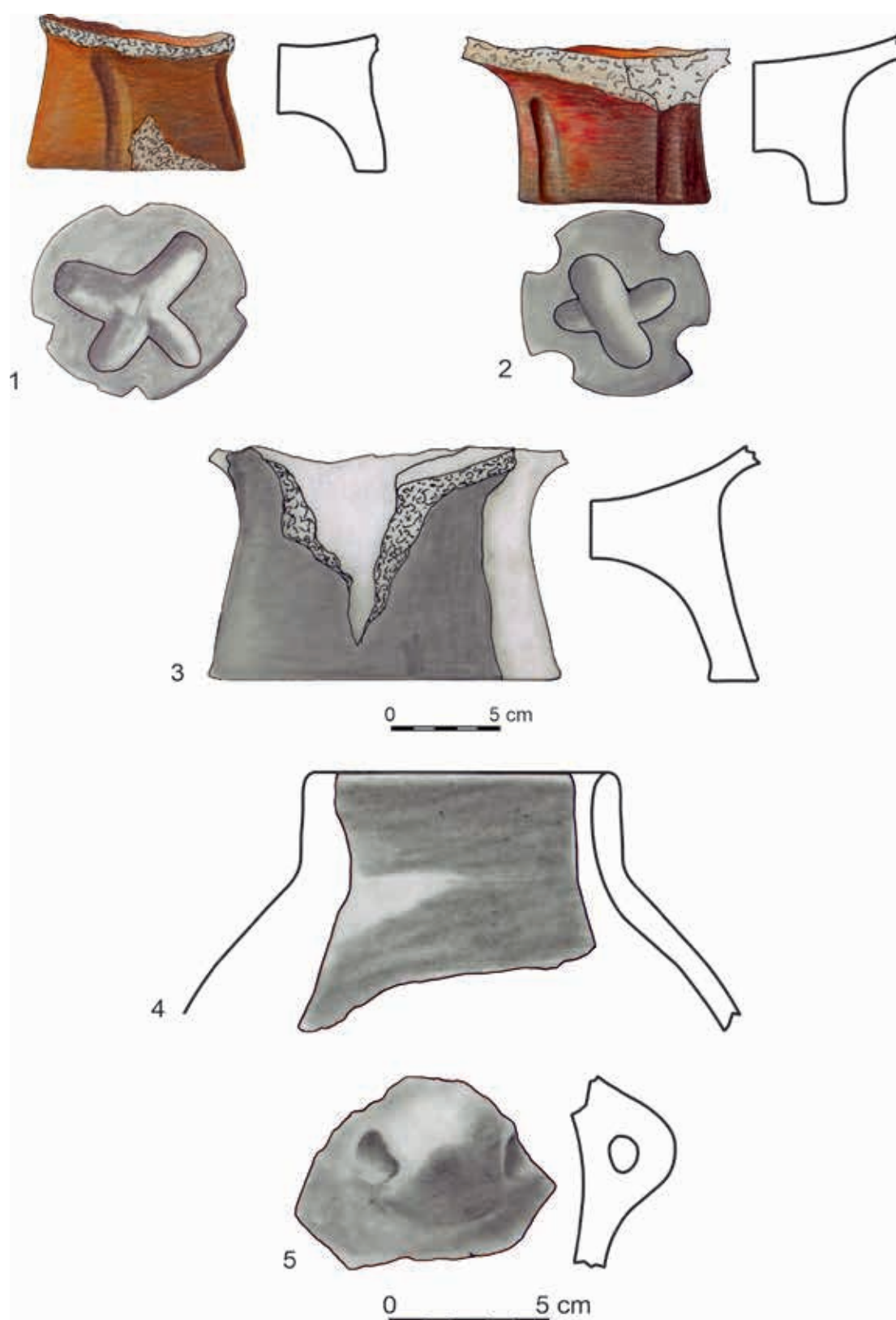
Fig. 10 Complexul Cx 07 dezvelit în S. 2. de pe strada Gaál Sándor.

Fig. 10 Feature Cx 07 unveiled in S. 2. on Gaál Sándor Street.

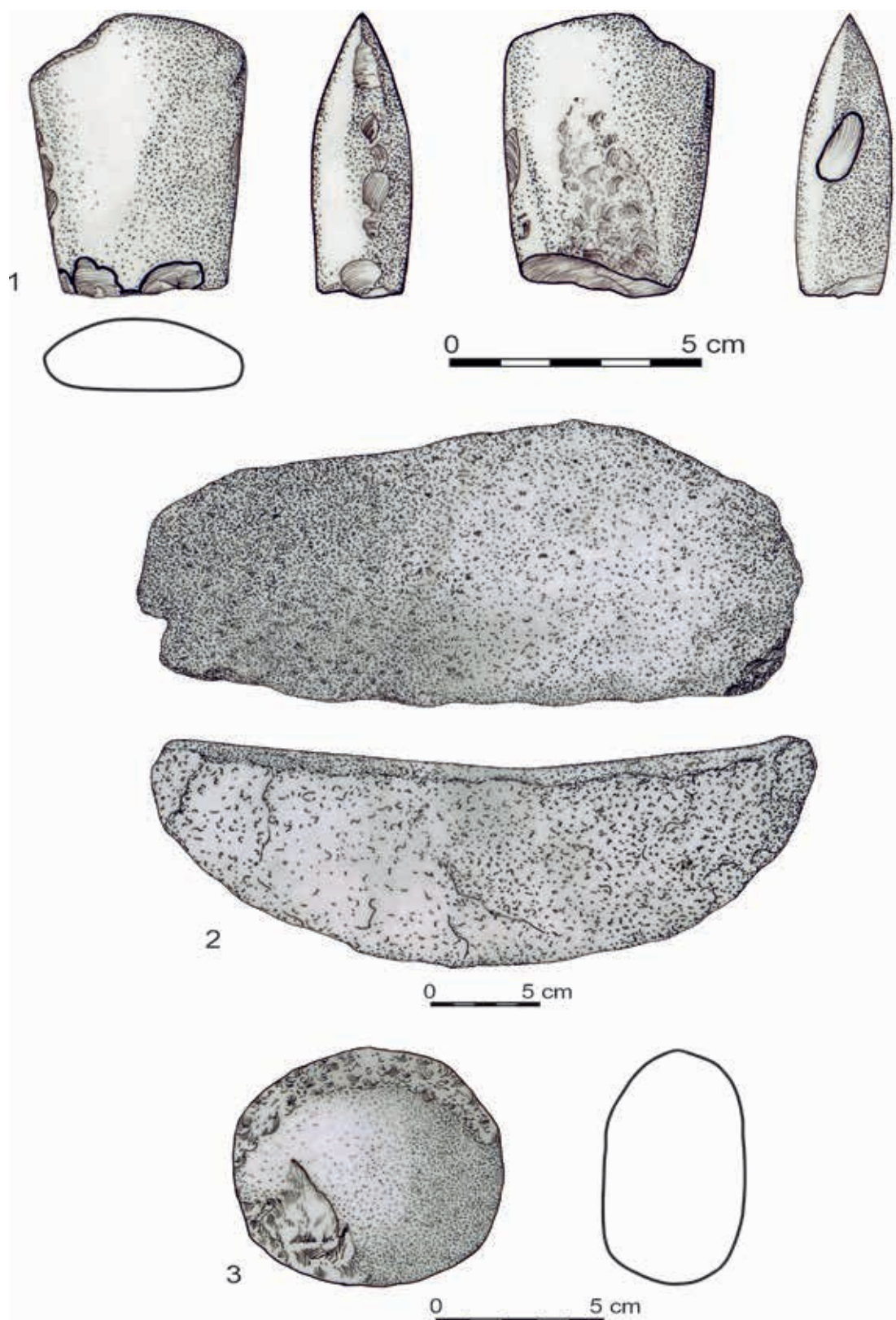

Fig. 11 Complexele Cx 09-Cx 16 dezvelite în S. 2. de pe strada Gaál Sándor.

Fig. 11 Features Cx 09-Cx 16 revealed in S. 2. on Gaál Sándor Street.

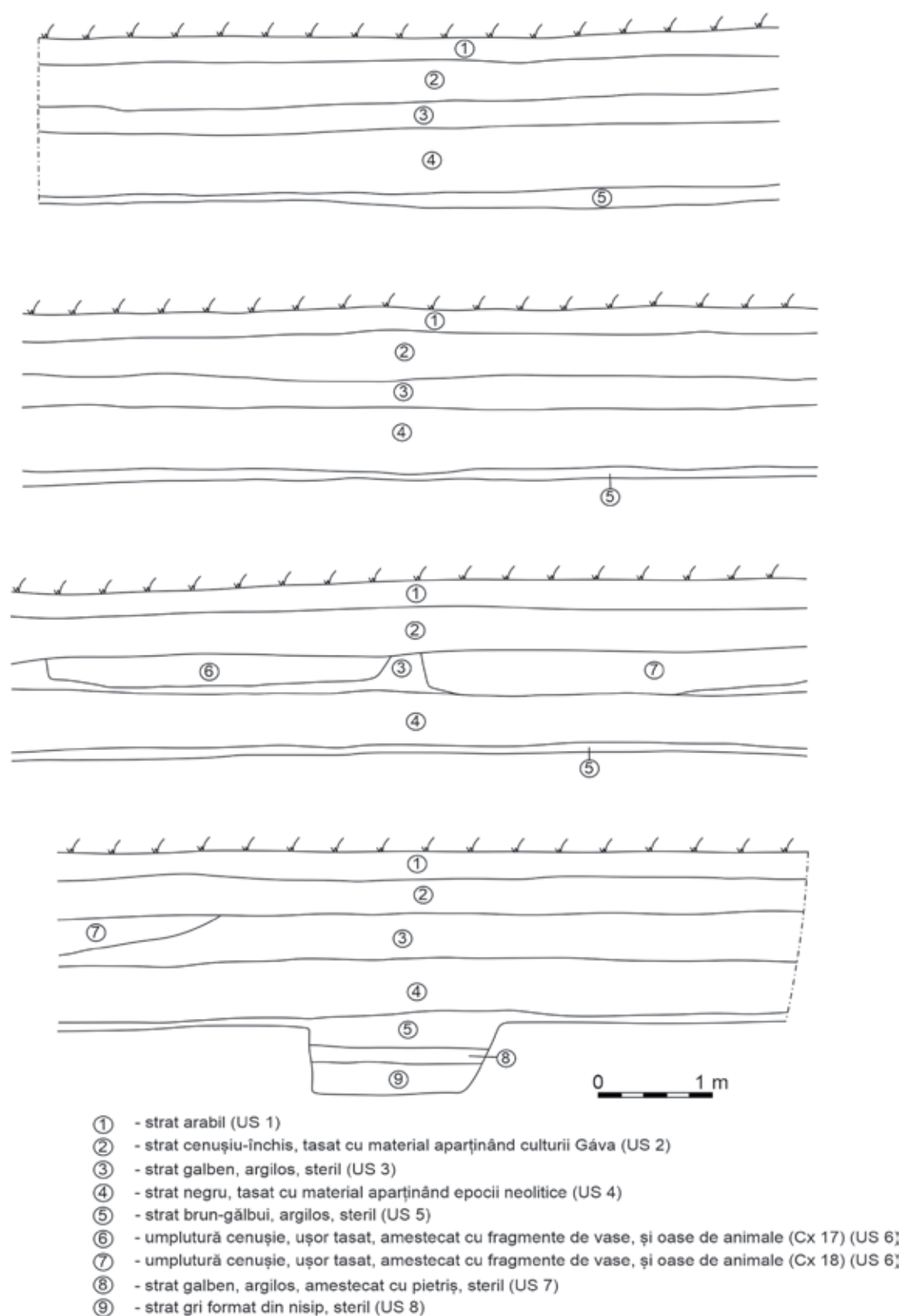

Fig. 12 Ceramica din complexul Cx 06 dezvelit în S. 2. de pe strada Gaál Sándor.
Fig. 12 Ceramics from feature Cx 06 discovered in S. 2. on Gaál Sándor Street.

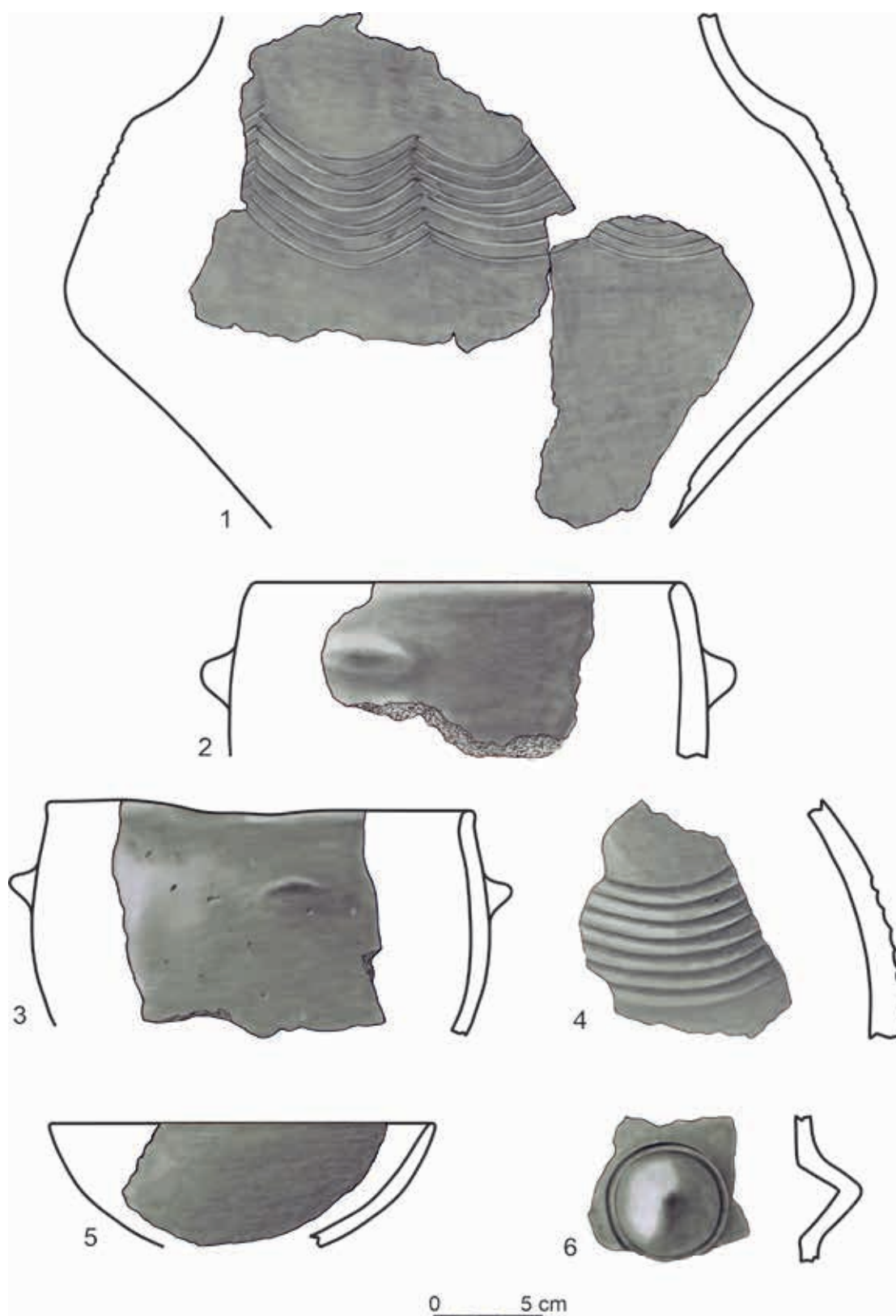

Fig. 13 Unelte de piatră din complexul Cx 06 dezvelit în S. 2. de pe strada Gaál Sándor.

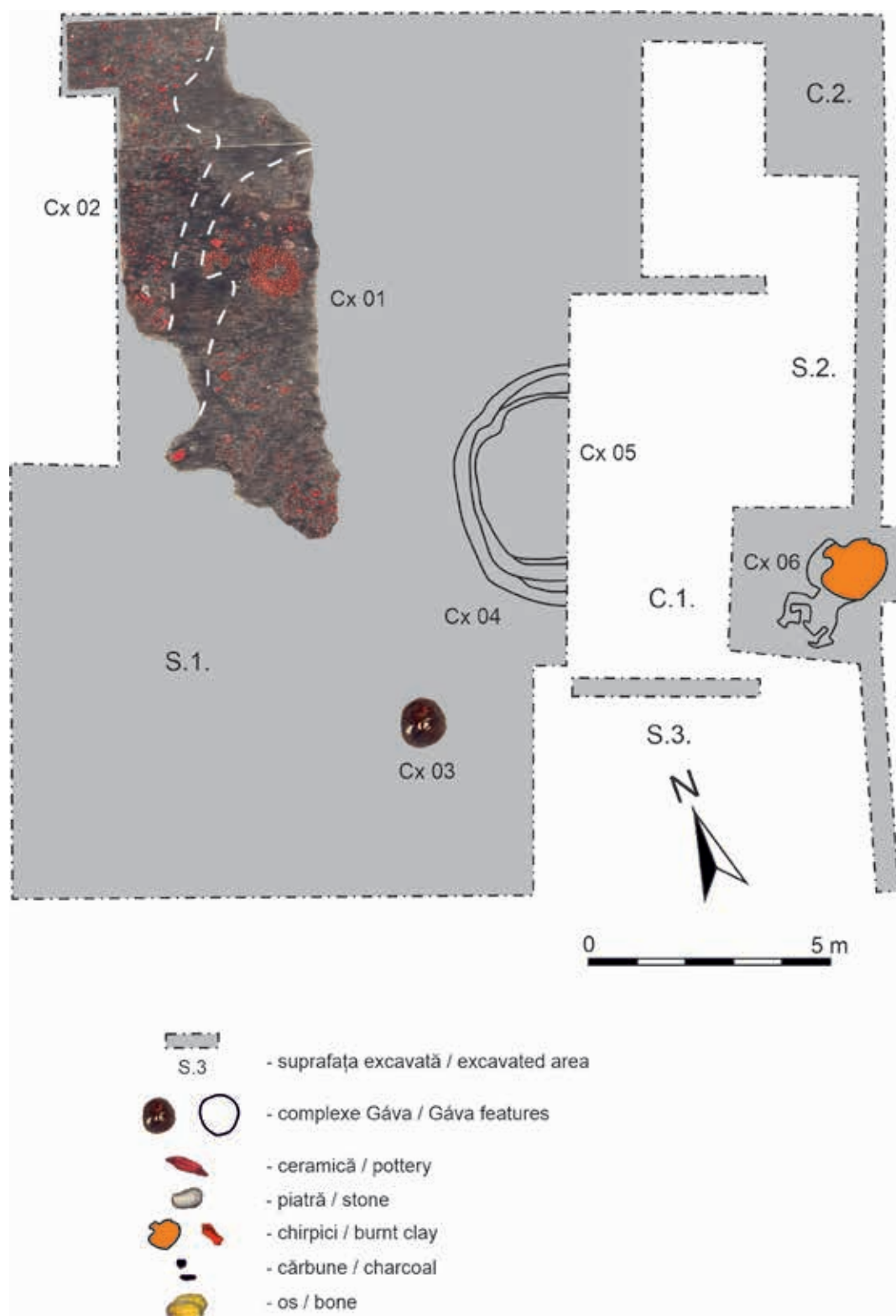
Fig. 13 Stone tools from feature Cx 06 uncovered in S. 2. on Gaál Sándor Street.

Fig. 14 Profilul sudic al S. 3. de pe strada Gaál Sándor.
Fig. 14 The southern profile of S. 3. from Gaál Sándor Street.

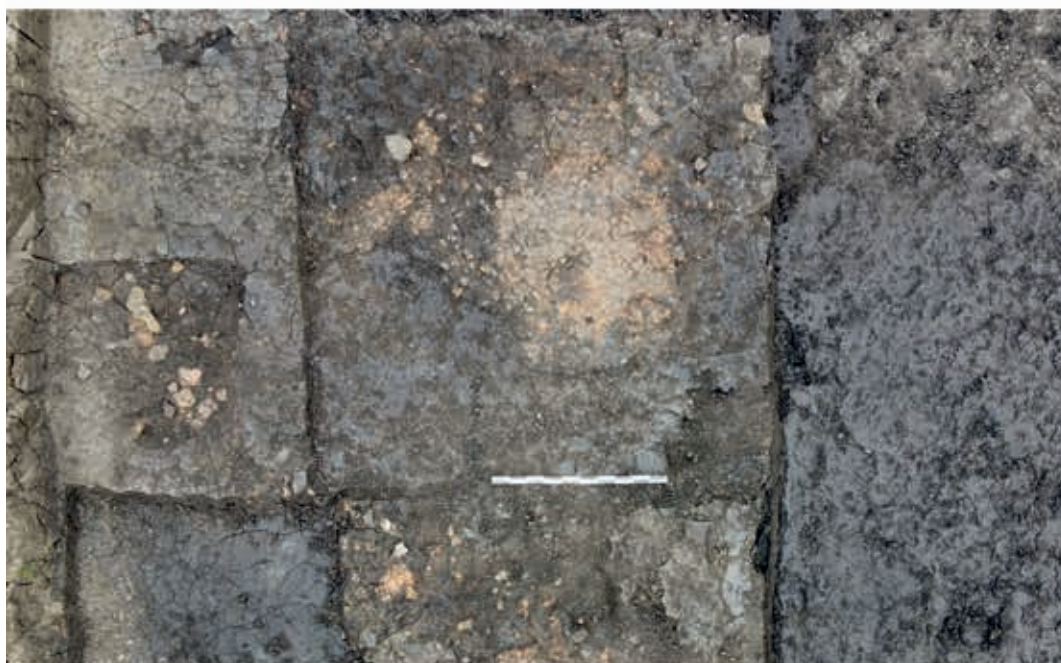
Fig. 15 Ceramica din complexul Cx 18 dezvelit în S. 3. de pe strada Gaál Sándor.
Fig. 15 Ceramics from feature Cx 18 discovered in S. 3. on Gaál Sándor Street.

Fig. 16 Planul săpăturilor executate în anul 2024 de pe strada Izvorului.
Fig. 16 The plan of the excavations carried out in 2024 on Izvorului Street.

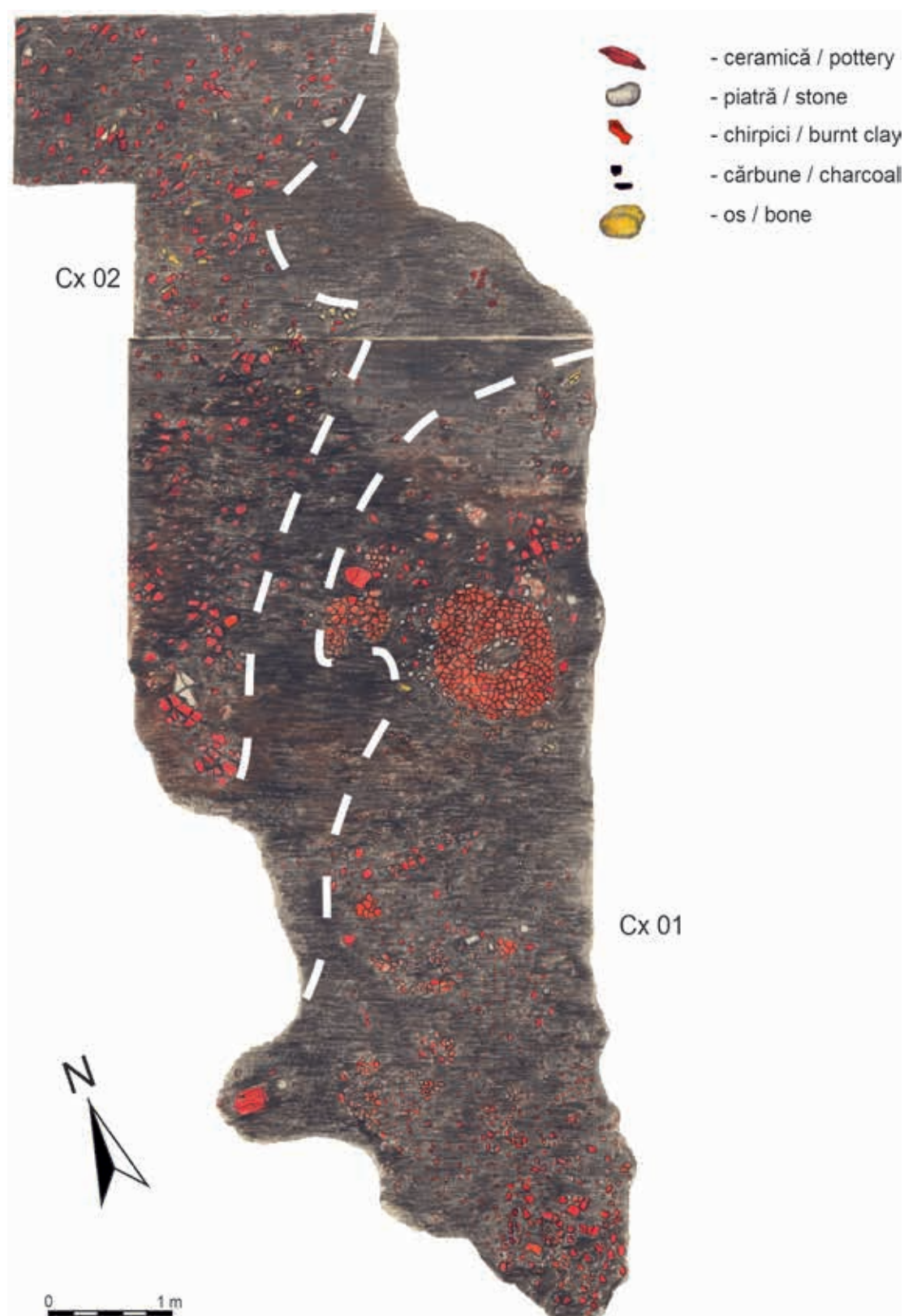
1

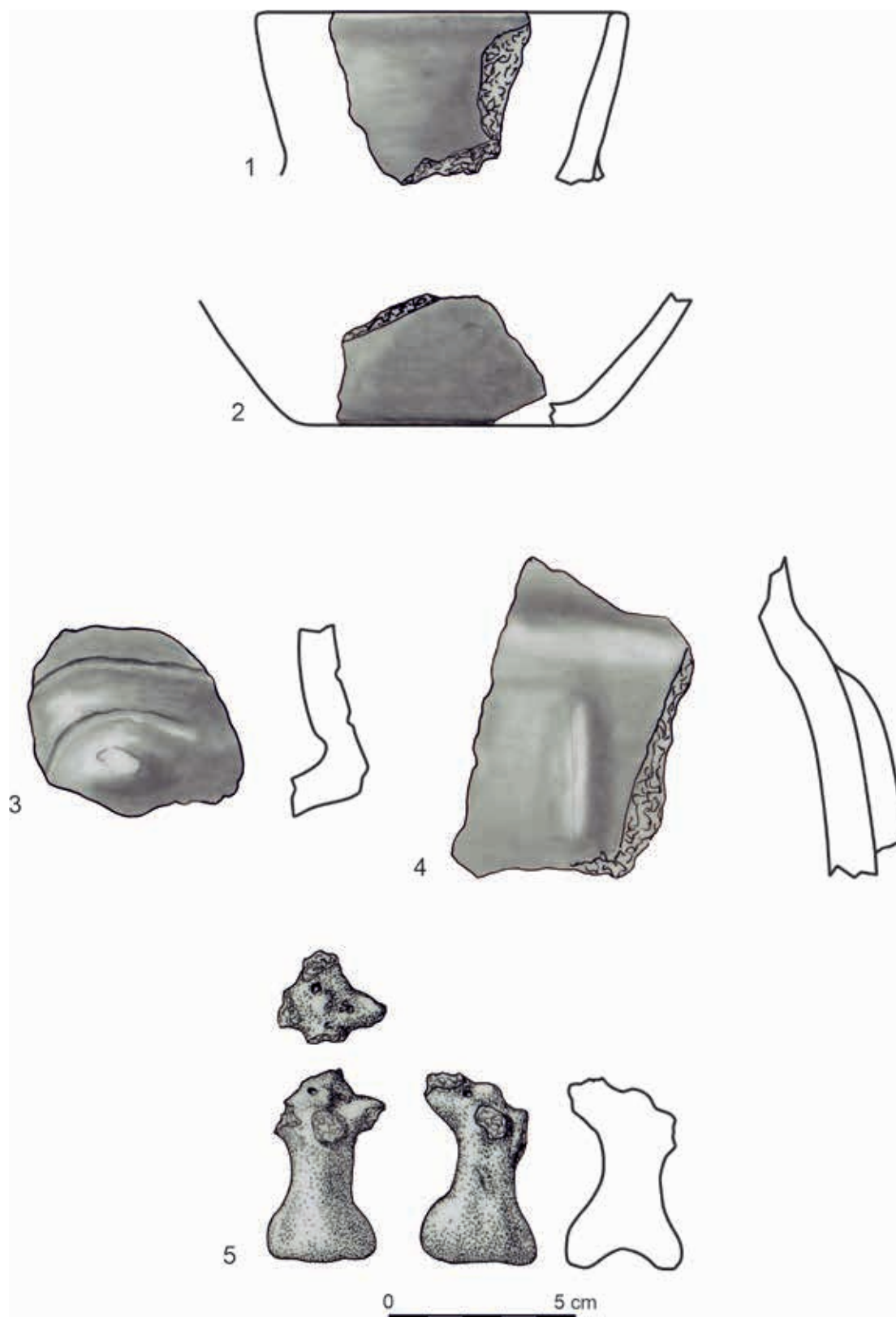
2

Fig. 17 Aerofotografia secțiunii S. 1. (1) și detalii cu locuința de suprafață (2) cercetată de pe strada Izvorului.

Fig. 17 Aerial photograph of section S. 1. (1) and details with the surface dwelling (2) surveyed from Izvorului Street.

Fig. 18 Planul complexelor Cx 01-02 dezvelite în S. 1. de pe strada Izvorului.
Fig. 18 The plan of the Cx 01-02 feature unveiled in S. 1. on Izvorului Street.

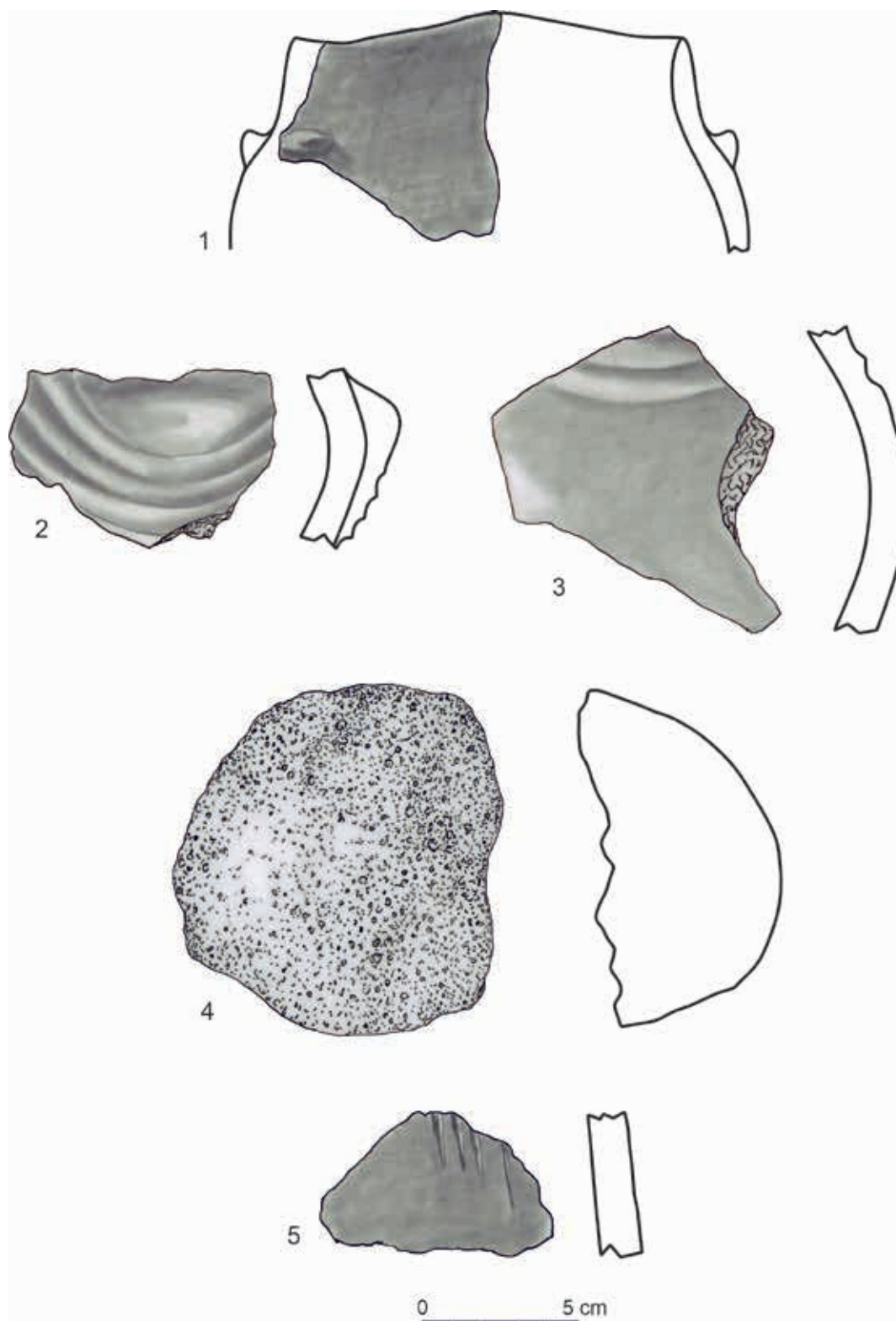
Fig. 19 Ceramica din complexul Cx 01 dezvelit în S. 1. de pe strada Izvorului.

Fig. 19 Ceramics from feature Cx 01 discovered in S. 1. on Izvorului Street.

Fig. 20 Obiecte din ceramică (1, 3) și piatră (2) descoperite în complexul Cx 01 dezvelit în S. 1. de pe strada Izvorului.

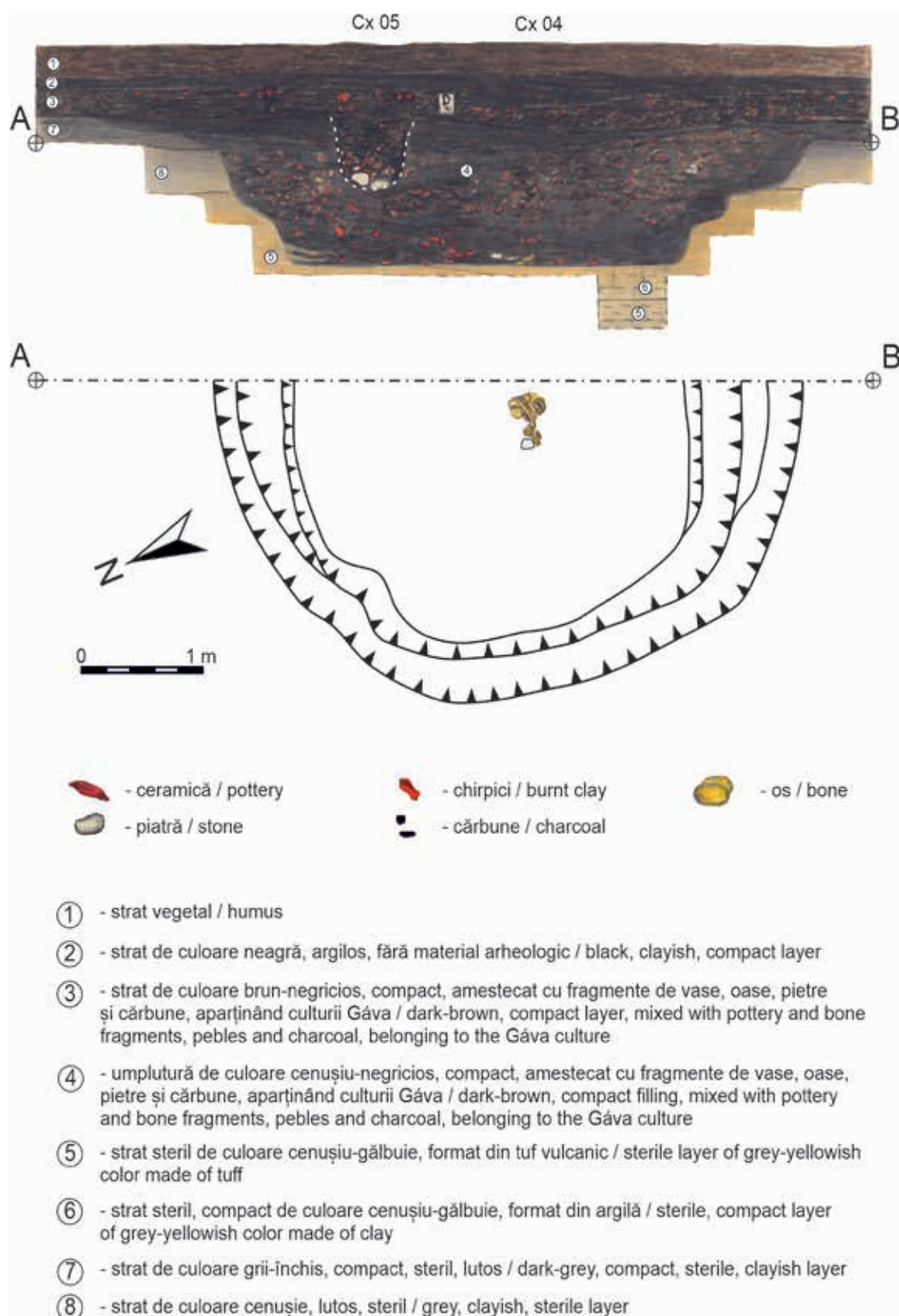
Fig. 20 Pottery (1, 3) and stone (2) objects discovered in feature Cx 01 unveiled in S. 1. on Izvorului Street.

Fig. 21 Materialul descoperit în complexe Cx 02 (1-4) și Cx 03 (5) dezvelite în S. 1. de pe strada Izvorului.
Fig. 21 Discovered material in features Cx 02 (1-4) and Cx 03 (5) revealed in S. 1. from Izvorului Street.

Fig. 22 Complexul Cx 03 dezvelit în S. 1. de pe strada Izvorului.
Fig. 22 Feature Cx 03 unveiled in S. 1. on Izvorului Street.

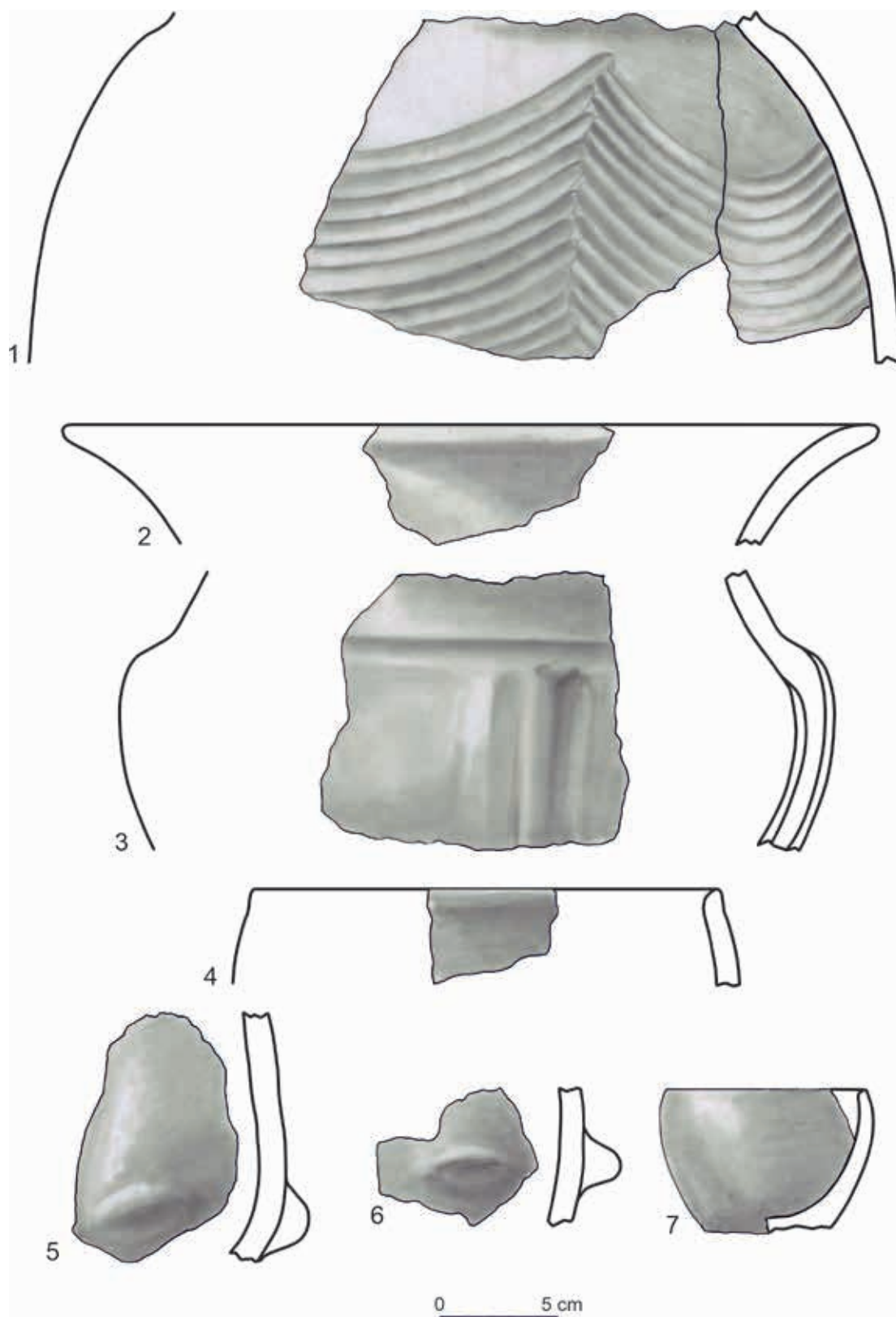

Fig. 23 Complexul Cx 04 dezvelit în S. 1. de pe strada Izvorului.

Fig. 23 Feature Cx 04 unveiled in S. 1. on Izvorului Street.

Fig. 24 Detalii cu complexul Cx 04 dezvelit în S. 1. de pe strada Izvorului.
Fig. 24 Details of feature Cx 04 unveiled in S. 1. on Izvorului Street.

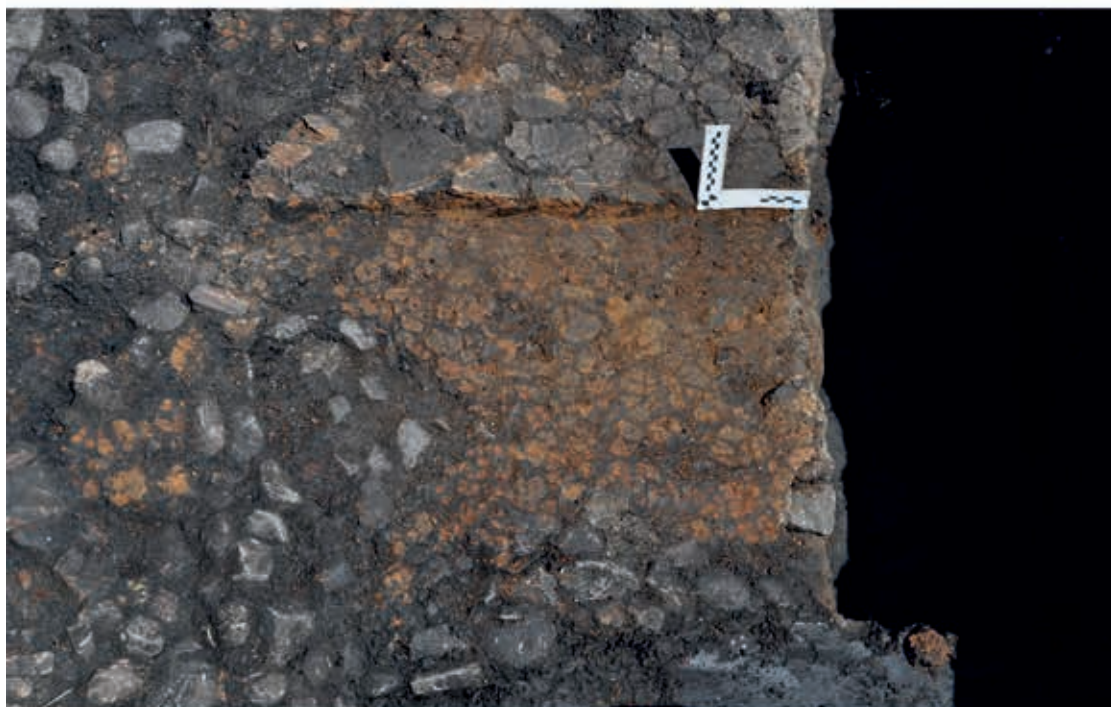

Fig. 25 Ceramica din complexul Cx 04 dezvelit în S. 1. de pe strada Izvorului.

Fig. 25 Ceramics from feature Cx 04 discovered in S. 1. on Izvorului Street.

1

2

Fig. 26 Complexul Cx 06 dezvelit în C. 1. de pe strada Izvorului.
Fig. 26 Feature Cx 06 unveiled in C. 1. on Izvorului Street.